

TEODORO DAUKANTO VEIKLA LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖJE IR KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJOJE (1922–1928)

Tautvydas KAŠIUBA
*Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos
ir archeologijos institutas*

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2026.41.5>

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama Teodoro Daukanto karjeros pradžia Lietuvos Respublikos kariuomenėje, veikla Krašto apsaugos ministerijoje (1922–1928) ir einant krašto apsaugos ministro pareigas, pateikiamas šios veiklos vertinimas.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo Teodoras Daukantas buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku, vėliau – iki paskyrimo į Valstybės tarybą – krašto apsaugos ministru.

Pagrindiniai žodžiai: Teodoras Daukantas, Lietuvos Respublikos kariuomenė, krašto apsaugos ministras, Vyriausiojo štabo viršininkas, Aukštieji karininkų kursai.

ĮVADAS

Atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę, dalyvavo daug ryškių valstybės veikėjų, charizmatiškų asmenybių. Paprastai turime daugiau žinių apie prezidentus ir kitus žymesnius asmenis, deja, kai kurie, padėję kurti jos pamatus, bet ne tokie žinomi, pamirštami.

Teodoras Marijonas Daukantas (1884–1960) – Lietuvos Respublikos kariuomenės karininkas, diplomatas, krašto apsaugos ministras, visuomenininkas – spalvinga asmenybė. Viena priežasčių, kodėl galbūt jo asmenybė nesulaukė deramo dėmesio, gali būti tai, kad jis atvyko į Lietuvą tik 1922 metais ir nedalyvavo Nepriklausomybės kare. Jo karjera Lietuvoje įdomi tuo, kad, vos tik atvykęs į Lietuvą, jis greitai čia įsitvirtino: buvo krašto apsaugos ministras, kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas.

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti Teodoro Daukanto veiklą Lietuvos kariuomenėje ir Krašto apsaugos ministerijoje 1922–1928 m. T. Daukanto įsipareigojimai įvairiose valstybės institucijose ir visuomeninėse organizacijose atskleidžia jo, kaip organizatoriaus ir stratego, gebėjimus. Eidamas krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko pareigas, jis reikšmingai prisidėjo prie kariuomenės ginkluotės ir infrastruktūros stiprinimo. T. Daukanto veikla Valstybės taryboje atskleidė polinkį į centralizuotą valdymą. Jis pasižymėjo strateginiu mąstymu, atkaklumu, principumu, atsakomybe ir pastangomis prisitaikyti prie skirtingų profesinių vaidmenų. Nors T. Daukantas susidūrė su iššūkiais ir kritika, jo indėlis į Lietuvos kariuomenės stiprinimą, šalies saugumą buvo gana reikšmingas.

Šio straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti T. Daukanto veiklą ir jo indėlį į Lietuvos kariuomenės mokymo sistemos tobulinimą.
2. Įvertinti T. Daukanto pastangas stiprinti Lietuvos kariuomenės infrastruktūrą ir materialinę techninę bazę.
3. Išanalizuoti T. Daukanto vaidmenį Lietuvos saugumo užtikrinimo ir gynybos strategijos formavimo kontekste.

Istoriografija, skirta T. Daukanto asmenybei, nėra gausi. Seniausias šaltinis, kuriame paminėtas T. Daukantas, – istoriko Alfredo Ericho Seno (*Alfred Erich Senn*) knyga „The Great Powers Lithuania and the Vilna Question, 1920–1928“¹. Joje T. Daukantas minimas kaip Tadas Daukan-

¹ Senn, A. E. *The Great Powers Lithuania and the Vilna Question, 1920–1928*. Leiden, 1966.

tas ir teigiama, kad jis buvo laikomas potencialiu Augustino Voldemaro konkurentu. Dėl šios priežasties 1928 m. lapkričio mėn. T. Daukantas buvo išstumtas iš krašto apsaugos ministro posto². Vidmantas Jankauskas³ knygoje „Nepriklausomos Lietuvos generolai“, išleistoje 1998 m., skirtoje Lietuvos generolams ir jų biografijų bei asmenybių aptarimui, ir kituose savo darbuose, kuriuose šis visuomenės veikėjas minimas kontekste⁴, išsamiai apibūdino T. Daukanto gyvenimą ir veiklą, pabrėždamas jo įvairiapusiškumą ir neįprastą karjeros kelią Lietuvos kariuomenėje ir politikoje. Aprašydamas T. Daukanto asmenybę, autorius pateikė sudėtingą ir daugiaplanį jo portretą, padedantį įvertinti tiek profesinius pasiekimus, tiek asmenines charakterio ypatybes. T. Daukantas vaizduojamas kaip žmogus, kuris, nors ir nekovojęs dėl Lietuvos nepriklausomybės ir visuomenei mažai žinomas asmuo, visgi sugebėjo pasiekti aukštas pozicijas. Jis pabrėžė, kad T. Daukanto karjera Lietuvoje buvo spalvinga: nuo karininko ir jūreivystės specialisto iki krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko. T. Daukantas yra vaizduojamas kaip asmenybė, turinti įvairiapuši išsilavinimą ir daugialypę patirtį. Autorius mini, jog T. Daukantas buvo skeptiškas, kad taip sparčiai kyla karjeros laiptais, nes neretai jautėsi esąs tik „žaisliukas galingesnių rankose“. Jis pabrėžė T. Daukanto kuklumą: senatvėje atsisakęs garbingų titulų, jis pasirašydavo kaip jūrų kapitonas. Šis faktas rodo, kad T. Daukantas vertino savo profesionalų darbą ir laimėjimus, o ne apdovanojimus ar statusą. Taip pat minima, kad jis aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime: remdamas skautų ir šaulių organizacijas, prisidėjo prie lietuvių bendruomenės stiprinimo užsienyje. Atliekant šį tyrimą bus papildyti jau minėti ir neatskleisti T. Daukanto veiklos epizodai.

Reikėtų išskirti Aušros Jurevičiūtės parašytą detalią T. Daukanto biografinę apybraižą⁵. Joje naudojami T. Daukanto dienoraštis, jo ir dukros

---

² Senn, A. E. *The Great Powers Lithuania*, p. 232.

³ Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. Vilnius, 1998.

⁴ Jankauskas, V. Jį vadino jūrų kapitonu. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, p. 115–124; Jankauskas, V.; Degutis, A. *Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004.

⁵ Jurevičiūtė, A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime. *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*. Kaunas, 2002, p. 62–106.

Dainos atsiminimai, archyviniai šaltiniai, periodika ir literatūra. A. Jurevičiūtė apie T. Daukantą yra rašiusi daugiausia⁶. Ji nuodugnai aprašė T. Daukanto vaikystę, jaunystę ir, kas rengiant šį straipsnį buvo aktualu, jo vėlesnę veiklą, jau 1922 m. atvykus į Lietuvą.

Petro Jurgėlos darbas yra vienas iš kritiškesnių T. Daukanto atžvilgiu. P. Jurgėlos knygoje „Gen. P. Plechavičius“⁷ T. Daukantas vadinamas „politikuojančiu jūrininku“, niekuo nenusipelnusiu Lietuvai ir dar galbūt trukdžiusiu kariuomenės vystymuisi²⁵.

Jono Vaičenonio knygoje „Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)“⁸ atskleidžiama T. Daukanto nuomonė dėl kariuomenės patikimumo ir požiūris į tuometį kariuomenės valdymą, aptariama jo veikla dėl karo cenzūros. Taip pat yra įžvalgų dėl T. Daukanto dalyvavimo 1926 m. gruodžio 17 d. perversme.

Kita J. Vaičenonio knyga, pasitarnavusi rengiant šį straipsnį, – „Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje“⁹ (joje pateikta informacijos apie Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos ir Lietuvos atstovybės Italijoje pastangas nusipirkti ginklų iš Italijos) padėjo rasti daugiau įdomių duomenų.

Kęstučio Kilinsko knygoje „Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje“¹⁰ pateikta nemažai šiam tyrimui naudingų faktų apie T. Daukantą ir jo veiklą, santykių peripetijų, ypač konkurencinių konfliktų su P. Plechavičiumi ir kitais, aprašymų, bet ji buvo skirta civilinės valdžios santykių su karine valdžia nagrinėjimui, todėl nebuvo susitelkta į T. Daukanto ar kurios kitos asmenybės veiklą.

⁶ Jurevičiūtė, A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime. *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*, p. 62–106; Jurevičiūtė, A. Generolas leitenantas Teodoras Daukantas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, t. 2. Sud. G. Surgailis. Vilnius, 2008, p. 97–107.

⁷ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. Brooklyn (N.Y.), 1978.

⁸ Vaičenonis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2003.

⁹ Vaičenonis, J. *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*. Vilnius, 2004, p. 93–94.

¹⁰ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*. Vilnius, 2022.

Šiam tyrimui pasitarnavo kariuomenės, laivyno, diplomatijos ir kitų sričių istoriją tyrinėję autoriai, kurių moksliniai straipsniai, monografijos ir kiti veikalai, kuriuose minimas T. Daukantas, pateikia nemažai informacijos apie jo veiklą, padedančios suvokti tuometę situaciją, – Vytautas Jokubauskas¹¹, Vytautas Lesčius¹², Vytautas Žalys¹³, Gintautas Surgailis¹⁴, Alfonsas Eidintas¹⁵, Dainius Babilas¹⁶, Feliksas Žigaras¹⁷ ir kiti.

Iš archyvinių šaltinių šio straipsnio autoriui buvo svarbiausi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) ir Lenkijos centrinio karo archyvo (toliau – LCKA) dokumentai, už kurių suteikimą jis dėkingas prof. dr. Jonui Vaičėnioniui. Taip pat fragmentiškai panaudota Lietuvos ypatingojo archyvo (toliau – LYA) bylų, mažiausiai – Kauno regioninio valstybės archyvo (toliau – KRVA) medžiaga. LCKA 303 fonde saugo-

---

¹¹ Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės kavalerija tarpukariu: reguliarieji pulkai, šauliai dragūnai ir teritorinių dragūnų tarnyba. *Karo archyvas*, t. 30, 2015, p. 269; Jokubauskas, V. Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.). *Karo archyvas*, 2014, t. 29, p. 120–188; Jokubauskas, V. *Lithuanian Riflemen in the Interwar Period: Lithuanians, Catholics, the Elite of Society*. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2014, t. 28, p. 75–102.

¹² Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). *Karo archyvas*, t. 31, 2016, p. 31–86; Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). *Karo archyvas*, 2011, t. 26, p. 114–271; Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. 28, p. 149–304; Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). Pabaiga. *Karo archyvas*, 2017, t. 32, p. 107–160; Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937). *Karo archyvas*, 2014, t. 29, p. 33–66.

¹³ Žalys, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, t. 1. Vilnius, 2007.

¹⁴ Surgailis, G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas*. Vilnius, 2021; Surgailis, G. Pirmasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas 1920–1940 m. *Karo archyvas*, 2009, t. 24, p. 55–115; Surgailis, G. *Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas*. Vilnius, 2023.

¹⁵ Eidintas, A. *Aleksandras Stulginskis ir jo epocha*. Vilnius, 2014; Eidintas, A.; Senn, A. E. *Antanas Smetona and His Lithuania: From the National Liberation Movement to an Authoritarian Regime (1893–1940)*. Leiden, 2015.

¹⁶ Babilas, D. Priešlėktuvinės Kauno gynybos planai 1926–1928 m. *Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 275–291.

¹⁷ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. I. Vilnius, 2018; Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II. Vilnius, 2018.

muose Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyriaus dokumentuose pateikta Lenkijos karinės žvalgybos karininkų ir agentų įžvalgų, padarytų 1927–1929 m., apie T. Daukanto asmeninį vertinimą ir savybes, santykių su kitais asmenimis aspektus. Taip pat buvo naudoti LCVA 929 fonde sukaupti Kariuomenės štabo ir 923 fonde saugomi Lietuvos Respublikos ministrų kabineto dokumentai. Papildomos informacijos rasta LCVA 384, 648, 672 fonduose.

Kitą šaltinių grupę sudaro T. Daukanto amžininkų, kurie aprašė jo charakterio bruožus ar veiklą, atsiminimai. Jie taip pat padėjo susidaryti įspūdį apie šią asmenybę. T. Daukanto amžininkas, rašęs apie jį, Stasys Raštikis¹⁸ apskritai atsiliepė teigiamai, bet kartu pareiškė kritinių pastabų. Jis rašė: „*Buvau geros nuomonės apie generolą Daukantą, žinojau, kad jis mėgdavo perdėti, tačiau niekad nemaniau, kad jis viešai spaudoje rašytų tokią neteisybę. Neverta pykti už tai, kad jis visai be reikalo ir be pagrindo vadino kitus ir mane „napoleonais.“*¹⁹

Tiesa, S. Raštikis neigiamai vertino T. Daukanto, kuris tuo metu ėjo krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko pareigas, savybę proteguoti jaunesnius karininkus (ypač aviacijos), apeinant tiesioginius viršininkus, nes tai kenkė kariuomenės drausmei²⁰.

Įdomu, kad T. Daukantas, net ir būdamas generolas, pasirašydavo laiškus savo senu, matyt, jam artimesniu titulu – „jūrų kapitonas“²¹.

Vinco Grigaliūno-Glovackio atsiminimuose²² T. Daukantas paminėtas fragmentiškai. Juose rašoma, kad, V. Grigaliūnui-Glovackiui išėjęs į atsargą, atsinaujino jo santykiai su gen. T. Daukantu. Artimas T. Daukanto aplinkos žmogus J. Šimoliūnas²³ teigiamai atsiliepė apie jį. O Konstantinas Žukas atsiminimuose mini, kad vienu metu T. Daukantas buvo pakviestas prisijungti prie perversmininkų ir, jo žiniomis, buvo vienas

¹⁸ Raštikis, S. *Įvykiai ir žmonės: iš mano užrašų*. Vilnius, 1996.

¹⁹ Ten pat, p. 67.

²⁰ Ten pat, p. 67–68.

²¹ Ten pat, p. 68.

²² Grigaliūnas-Glovackis, V. *Generolo atsiminimai*. II–III dalis. Sud. G. Surgailis. Vilnius, 2017.

²³ Gimbutas, J. *Jonas Šimoliūnas: inžinierius, valstybininkas, profesorius*. Chicago, 1988, p. 79.

perversmo dalyvių²⁴.

Antanas Macelis²⁵, pasakodamas apie savo suėmimą ir jam pareikštus kaltinimus, kurie vėliau nepasitvirtino, T. Daukantą mini kaip asmenį, įsakiusį jį suimti. Bet paskui A. Macelis prisimena įvykį dėl kito karininko, kuris norėjo įsiteikti T. Daukantui, kaltės. Nepaisydamas šio incidento, atsiminimuose jis mini T. Daukantą geruoju:

„Tarp lektorių buvo pulkininkas Daukantas, ką tik Lietuvon grįžęs jūrų kapitonas. Žmogus, savo gyvenime daug žemių matęs, mums, ypač jaunesniems, imponavo ir domino mus savo pasakojimais, o labiausiai apie Rytų tautas, jų filosofiją. Dažnai, sudarę būrelį, jo laisvu laiku pasiklausydavome ir net būrimais su staliuku užsiimdavome. Kai tapo krašto apsaugos ministru ir apsigyveno Aukštojoje Panemunėje, dažnai susitikdavome ir sveikindavomės.“²⁶

Šia prasme įdomus ir JAV konsulo Kaune 1926–1927 m. Roberto V. Heingartnerio (*Robert W. Heingartner*)²⁷ dienoraštis, kuriame T. Daukantas minimas kaip svarbus karininkas, vienas 1926 m. perversmo dalyvių.

Daugelio kitų autorių darbai, jų įdomios išvalgos padėjo šio straipsnio autoriui susidaryti nuomonę, kad požiūris į T. Daukantą iš dalies buvo prieštaringas: vieni jį vertino palankiau, kiti buvo linkę jo pasiekimus nuvertinti.

Paskutinė ir gana fragmentiška darbe naudota šaltinių grupė – periodinė spauda ir žurnalai „Trimitas“, „Karys“, „Kariūnas“, „Kardas“ ir kt.

---

²⁴ Žukas, K. *Žvilgsnis į praeitį: žmogaus ir kario atsiminimai: medžiaga istorikams*. 2-asis leid. Vilnius, 1992, p. 320–321.

²⁵ Macelis, A. *Atsiminimai*. Vilnius, 2014.

²⁶ Ten pat, p. 158

²⁷ Heingartner, R. W. *Lithuania in the 1920s*. Amsterdam–New York, 2009.

T. DAUKANTAS AUKŠTUOSIUOSE KARININKŲ KURSUOSE IR KARO MOKSLO SKYRIUJE 1922–1925 M.

T. Daukantas, tik atvykęs į Lietuvą 1922 m. gruodžio mėn.²⁸, iškart pradėjo tarnybą kariuomenėje kaip laisvai samdomas karininkas, vėliau buvo priimtas į tikrąją karo tarnybą²⁹. Iš pradžių dirbo Aukštuosiuose karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursuose. Kursams plečiantis, buvo įsteigta naujų pareigybių: mokymo dalies vedėjo, atsakingo už mokslą, kursų viršininko padėjėjo ir pavaduotojo.

T. Daukantas (VDKM)

Plk. ltn. T. Daukantas 1922 m. gruodžio mėn. buvo paskirtas pirmuoju mokymo dalies vedėju ir šias pareigas sėkmingai ėjo apie dvejus metus, iki buvo paskirtas Karo mokslo valdybos viršininku³⁰. Nuo 1924 m. balandžio 16 d. laikinai, pusantro mėnesio, ėjo Karo mokslo skyriaus viršininko pareigas³¹. Enciklopediniame žinyne „Lietuvos geografi“ klaidingai rašoma, kad jis Karo mokslo skyriaus viršininku buvo 1924–1925 m.³²

Rastas archyvinis dokumentas byloja, kad 1924 m. birželio 7 d. Karo mokslo skyriaus viršininkas T. Daukantas paprašė atkreipti dėmesį į

²⁸ T. Daukanto vidaus paso kortelė, 1922 m. gruodžio 2 d. (išdavimo data). KRVA, f. 66, ap. 5, b. 856, l. 2.

²⁹ Gen. ltn. T. Daukanto tarnybos eiga. LCVA, f. 1787, ap. 3, b. 269, l. 2.

³⁰ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II, p. 21.

³¹ Jurevičiūtė, A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime. *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*, p. 77.

³² Eitmanavičienė-Fijalkauskaitė, N. S. *Lietuvos geografi: enciklopedinis žinynas*. Vilnius, 2007, p. 84.

sunkią karininkų, studijuojančių užsienyje, padėtį ir didinti jų stipendijas ta pačia proporcija, kaip ir kitiems karininkams Lietuvoje. Matyt, šio prašymo priežastis buvo mjr. P. Plechavičiaus kreipimasis į Karo mokslo skyriaus viršininką dėl mažos stipendijos padidinimo, nes jam labai sunku iš jos išgyventi užsienyje. Savo ruožtu T. Daukantas paprašė Vyriausiojo štabo viršininko atsižvelgti į šią situaciją³³. Algų didinimas turėjo prasidėti 1924 m. gegužės mėn.

1923 m. T. Daukantas dirbo Aukštuosiuose karininkų kursuose etatiniu lektoriumi³⁴. Kai kursai persikėlė į naujas, erdvesnes patalpas, jų veikla išsiplėtė – buvo įkurtas Artilerijos skyrius. Artilerijos skyriaus vadovu buvo paskirtas plk. ltn. T. Daukantas. Šio skyriaus tikslas buvo parengti artilerijos karininkus, kurie galėtų vadovauti ne tik baterijoms, bet ir didesniems junginiams, remiantis Vakarų Europos valstybių Pirmojo pasaulinio karo patirtimi. Studijų trukmė – dveji metai, per kuriuos klausytojai turėjo išklausti teorijos kursą ir dalyvauti šaudymo pratybose poligone. Pirmieji 19 karininkų atvyko į artilerijos kursus 1923 m. lapkričio 25 d., o mokymai prasidėjo lapkričio 26 d. kartu su Bendrojo skyriaus ketvirtąja laida. Pirmoji Artilerijos skyriaus laida buvo išleista 1925 m. liepos mėn.³⁵

Apibendrinant galima pasakyti, kad 1922–1924 m. T. Daukantas iš dėstymo ir mokymo dalies administravimo nuosekliai perėjo į platesnę akademinės ir vadybinės veiklos sritį: įtvirtino Artilerijos skyrių, stiprino teorijos ir lauko pratybų sąsajas, rūpinosi užsienyje studijuojančių karininkų socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis. Ši institucinės plėtros ir studijų kokybės vadybos patirtis sudarė prielaidas jo tolesnėms pareigoms eiti.

---

³³ Karo mokslo skyriaus viršininko T. Daukanto raportas dėl stipendijų karininkams klausimo Vyriausiojo štabo viršininkui plk. ltn. J. Gričiui, 1924 m. birželio 7 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 68, l. 58–59.

³⁴ Stolarovas, A. *Tarpukario ir rezistencijos laikotarpio Lietuvos generolų sąrašas ir jų amžinojo poilsio vietos*. Vilnius, 2012, p. 11.

³⁵ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II, p. 29.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRAS T. DAUKANTAS IR KARIUOMENĖS APRŪPINIMO POLITIKA 1924–1925 M.

T. Daukantas buvo krašto apsaugos ministras trijose vyriausybėse: pirmą kartą Antano Tumėno X ministrų kabinete nuo 1924 m. birželio 18 d. iki 1925 m. vasario 4 d., antrą – Vytauto Petrulio XI ministrų kabinete nuo 1925 m. vasario 4 d. iki 1925 m. rugsėjo 25 d., trečią – Augustino Voldemaro XIV ministrų kabinete nuo 1927 m. rugpjūčio 9 d. iki 1928 m. lapkričio 22 d.³⁶ Reikėtų atkreipti dėmesį, kad 1927–1940 m. buvo aštuoni krašto apsaugos ministrai. Šis skaičius ir krašto apsaugos ministrų keitimosi dažnumas rodo, kad gyventa permainų laikotarpiu, kuriuo dirbti itin sunku buvo asmenims, einantiems atsakingas pareigas.

Pirmą kartą T. Daukantas tapo krašto apsaugos ministru 1924 m. birželio mėn., kai Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis patvirtino A. Tumėno vadovaujamą ministrų kabinetą, vadintą dešimtuoju Lietuvos ministrų kabinetu. Šis kabinetas buvo sudarytas remiantis ministrų dalykinėmis savybėmis ir visiškai paveiktas Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) bloko. Jo narys Voldemaras Čarneckis ėmėsi užsienio reikalų ministro pareigų, Teodoras Daukantas buvo paskirtas krašto apsaugos, Vytautas Petrulis – finansų, Mykolas Krupavičius – žemės ūkio, Leonas Bistras – švietimo, o Balys Sližys – susisiekinimo ministru. Netrukus po to katalikų partijų blokas, į kurį įėjo LKDP, sudarė darbo grupę, vadinamą „šešių komitetu“. Šis komitetas, sudarytas iš dviejų atstovų nuo trijų LKDP bloko šakų, turėjo autoritetą, jo nutarimai turėjo būti vykdomi visų bloko frakcijų. Liaudininkų ir tautininkų grupės šį komitetą praminė „šeškomu“³⁷. V. Jankauskas yra pateikęs įdomų T. Daukanto vertinimą, orientuotą į jo, kaip krašto apsaugos ministro, 1924 m. veiklos laikotarpį. Jo skyrimas į šias pareigas buvo žingsnis, siekiant atnaujinti Lietuvos kariuomenės vadovybę. T. Daukantas, turintis karininko patirties, bet neturintis gilių žinių apie sausumos kariuomenę, atsidūrė sudėtingoje situacijoje. Prieš paskyrimą į ministro postą jis neturėjo patirties, būtinos vadovauti ministerijai. T. Daukantas paskyrimą į šias pareigas

³⁶ Banevičius, A.; Klimavičienė, E. *111 Lietuvos valstybės 1918–1940 politikos veikėjų: enciklopedinis žinyas*. Vilnius, 1991, p. 51.

³⁷ Eidintas, A. *Aleksandras Stulginskis ir jo epocha*. Vilnius, 2014, p. 180.

vertino kaip priverstinį. V. Nagevičiaus iniciatyva jis buvo paskirtas krašto apsaugos ministru, bet jautėsi nepasirengęs šias pareigas eiti. Pasak V. Jankausko, „*aiškiai norėta naujų jėgų kariuomenės vadovybėje, tačiau nebuvo pagalbota apie tai, kad ten ryškesnių rezultatų galima pasiekti tik imantis radikalių perversnų. O jūrų kapitonas negalėjo būti tų perversnų architektu*“³⁸. Visgi, nepaisant T. Daukanto nuogaštavimų dėl patirties trūkumo, jam buvo patikėtas krašto apsaugos ministro postas, tad įdomu panagrinėti jo veiklą šiuo laikotarpiu, nes, tik žinant daugiau, apie jį galima susidaryti objektyvesnę nuomonę.

1924 m. liepos 24 d. krašto apsaugos ministras T. Daukantas visiškai slaptame rašte Lietuvos Respublikos prezidentui A. Stulginskiui pateikė savo pastabas dėl Lietuvos informacinio saugumo būklės: „*Esame didelių objektu mūsų artimųjų ir tolimųjų kaimynų, galima pasakyti, krislu lenko akyse, kolonija vokiečių-rusų pakelyje, prancūzų ir lenkų išnaudojama dirva.*“³⁹

Šiame slaptame raporte buvo kalbama apie įvairias problemas, išsamiai informuojama apie šalies gynybos išteklių būklę ir parengties trūkumus. T. Daukanto pagrindiniai argumentai buvo tai, kad Lietuva nepakankamai išnaudoja savo materialinius išteklius gynybai stiprinti, o tai lems nepalankią situaciją ateityje. Pabrėžiama, kad tinkamas karinis pasirengimas yra esminis nacionalinio išlikimo veiksnys. T. Daukantas pažymėjo, kad šalies ginkluotė yra pasenusi, jos didžiąją dalį sudaro Pirmojo pasaulinio karo laikų technika, o finansiniai asignavimai naujai technikai įsigyti labai riboti. Kitas didelis trūkumas – karinių objektų infrastruktūra (pavyzdžiui, kareivinės neremontuotos nuo Pirmojo pasaulinio karo, o šiuolaikinių ginklų ir amunicijos atsargos nepakankamos). Tai, anot T. Daukanto, kelia grėsmę tiek išoriniam, tiek vidiniam saugumui.

T. Daukantas pateikė detalų 1925 metų sąmatos projektą, kuris apima įvairias sritis: nuo gynybos technikos atnaujinimo iki infrastruktūros remonto ir naujų kareivinių statybos. Taip pat minima, kad būtina stiprinti informacinių apsaugos priemonių apsaugą, kadangi šalies saugumo informacija gali būti pažeidžiama dėl netinkamos duomenų apsaugos ir

---

³⁸ Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, p. 118–119.

³⁹ Jokubauskas, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas. Klaipėda, 2014, p. 54–55; Krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto visiškai slaptas raštas Nr. 132 Sl. Prezidentui A. Stulginskiui, 1924 m. liepos 26 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 779, l. 58.

šnipų veiklos. Jis teigė, jog būtina didinti karinius išteklius ir atsargas, įskaitant amuniciją ir karinę techniką, kad būtų galima adekvačiai reaguoti į galimus išorinius konfliktus. Pabrėžiama, jog finansavimo trūkumas ir nepakankamas valstybės biudžeto prioritetas gynybos reikmėms yra pagrindinės problemos, kurias reikia spręsti nedelsiant, kad šalis galėtų efektyviai apsiginti krizės atveju⁴⁰. Jis siūlė:

1. atskirti Krašto apsaugos ministerijos sąmatą nuo bendro valstybės biudžeto, tvarkant ją atskirai su atitinkama apsauga, ir viešinti tik bendruosius skaičius;

2. įtraukti Revizijos departamentą į Krašto apsaugos ministerijos struktūrą, taikant karo drausmės įstatymus, tačiau leisti valstybės kontrolieriui vykdyti priežiūrą;

3. perduoti nebeaktualius su karo paslaptimis susijusius slaptus dokumentus iš Finansų ministerijos ir Valstybės kontrolės į Krašto apsaugos ministerijos archyvą, garantuojant karinę apsaugą;

4. įrengti atskirą Krašto apsaugos ministerijos spaustuovę, kad būtų galima saugiai spausdinti dokumentus.

Plk. T. Daukantas pažymėjo, kad, jei šios priemonės nebus įgyvendintos, jis negalės prisiimti moralinės atsakomybės už karo paslapčių saugumą⁴¹.

1925 m. Lietuvos Seimas skyrė Krašto apsaugos ministerijai (toliau – KAM) 47 787 000 litų, kas sudarė 18,42 % viso tų metų valstybės biudžeto. Sausio 20 d. krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas įsakė nustatyti kreditų valdymo ir sąmatos vykdymo atskaitomybės taisykles, pagal kurias vyriausiasis sąmatos vykdytojas buvo pats ministras. Jis visus susijusius įsakymus ir nurodymus perdavė Ūkio ir finansų valdybai, kuriai vadovavo jo padėjėjas mjr. Juozas Papečkys. Valdyboje buvo centralizuotas tiekimas, o tiekimo organai tapo pavaldūs ne tiesiogiai ministrui, o jo padėjėjui. Mjr. J. Papečkys savarankiškai sprendė svarbius finansų ir ūkio klausimus, galutinai rengė KAM sąmatą, prižiūrėjo pirkimus ir tvirtino sutartis. T. Daukantas centralizavo tiekimą ir suteikė savo padėjėjui daug veikimo laisvės, nes buvo centralizuoto, efektyviai padalinto darbo šali-

⁴⁰ Krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto visiškai slaptas raštas Nr. 132 Sl. Prezidentui A. Stulginskiui, 1924 m. liepos 26 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 779, l. 57–62 a. p.

⁴¹ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). *Karo archyvas*, t. 26, p. 127.

ninkas.

1926 m. sausio 1 d. buvo įkurta Tiekimų valdyba, o KAM Ūkio ir finansų valdyba likviduota. Lapkričio 27 d. patvirtinti naujos valdybos etatai. Kreditų valdymas buvo patikėtas ministerijos skyriams, tokiems kaip Aviacijos, Artilerijos. Karo technikos ir kiti viršininkai, savo parašais patvirtinę atitinkamas paraiškas, buvo atsakingi už lėšų asignavimą pagal nurodytą sąmatos paragrafą⁴².

Apibendrinant galima teigti, kad 1924–1925 m., T. Daukanto vadovavimo laikotarpiu, matome taikomas institucines (tiekimo grandinės pertvarkymas), procedūrinės (sąmatų vykdymo drausmė) ir slaptumo (dokumentų apsauga) priemonės, nukreiptas į realių aprūpinimo valdymą. Nors jūrų karininko patirtis neužtikrino greito poveikio visoms sausumos pajėgų šakoms, T. Daukanto sprendimai padėjo pagrindus vėlesnei Tiekimų valdybos veiklai ir sistemingesniam pirkimų–kreditų ciklui.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VEIKLA KARIUOMENĖS ŠVIETIMO SRITYJE

Krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas priėmė keletą svarbių sprendimų kariuomenės švietimo srityje. 1924 m., atsižvelgiant į tai, kad tarp stojančiųjų į Karo mokyklą trūko turinčių aukštesnį išsilavinimą ir dėl to negalima buvo plėsti Karo mokyklos programos, tarpininkaujant Karo mokyklos viršininkui gen. ltn. Jonui Galvydžiui-Bykauskui, krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto sprendimu buvo įsteigtas parengiamasis kursas (skyrius) kandidatams, baigusiems 4–6 gimnazijos klases. Parengiamajame kurse buvo dėstoma pagal 6-osios gimnazijos klasės bendrųjų dalykų programą, o specialiuose kursuose – matematika ir fizika. Šis sprendimas buvo priimtas siekiant užtikrinti aukštesnį klausytojų išsilavinimo lygį ir taip pagerinti mokymo kokybę bei pritaikyti jį prie realių poreikių ir galimybių⁴³.

---

⁴² Ten pat, p. 127–128.

⁴³ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. I, p. 92; Kaunas, P. Atsiminimai iš Karo mokyklos darbuotės. *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 33.

1924 m. rugpjūčio 28 d. krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto įsakyme Nr. 90 nurodyta, kad Karo mokyklos karininkai instruktoriai gali dirbti mokykloje ne ilgiau kaip trejus metus. Vis dėlto ypatingomis aplinkybėmis ir su mokyklos vadovo sutikimu itin reikalingo instruktoriaus tarnyba gali būti pratęsta dar trejiems metams. Karo mokykloje nuolat turėtų tarnauti tik mokyklos viršininkas, inspektorius ir etatiniai dėstytojai⁴⁴.

1924 m. spalio 10 d. krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto įsakymu Karo milicijos mokykla buvo pavadinta Karo policijos mokykla, ir nuo tada terminas „karo milicija“ buvo vis rečiau vartojamas, o įsitvirtino „karo policija“⁴⁵.

Po 1926 m. gruodžio valstybės perversmo, 1927 m. rugpjūčio mėn., naujoji Lietuvos karinė vadovybė, krašto apsaugos ministrui plk. T. Daukantui reikalaujant, sustiprino karių mokymą, kuris turėjo būti orientuotas į ginkluotės žinias ir jos naudojimą. T. Daukantas nurodė, kad kiekvienas karys turėtų būti gerai susipažinęs ne tik su savo, bet ir kaimyninių šalių, ypač Lenkijos ir Vokietijos, kariuomenių naudojamais ginklais. Dėl to nurodyta visoms kuopoms, komandoms, baterijoms, eskadronams, kurių ginkluotę sudaro angliški šautuvai, turėti prancūziškų ir vokiškų, o ginkluotoms vokiškais šautuvais – prancūziškų ir angliškų šautuvų.

Kuopų vadai buvo įpareigoti užtikrinti, kad visi kariai būtų mokomi naudotis įvairiais užsienietiškais šautuvais ir kad tai būtų daroma tinkamai. Pabrėžta, kad naujokai, baigdami antrąjį mokymo etapą, turėtų išmanyti šautuvo struktūrą, mokėti jį išardyti, surinkti, sutaisyti ir šaudydami tiksliai nusitaikyti. Tiekimo viršininkai turėjo išduoti reikiamą kiekį šautuvų pagal kuopų vadų poreikius. Be to, nurodyta, inspektuojant karines dalis, būtina reikalauti, kad vadovai turėtų pakankamai žinių apie užsienietiškus šautuvus ir jų naudojimą, siekiant užtikrinti aukštą karių parengties lygį⁴⁶.

⁴⁴ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 90, 1924 m. rugpjūčio 28 d. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 62, l. 187.

⁴⁵ Černius, N. *Lietuvos kariuomenės karo policija*. Vilnius, 2021, p. 32.

⁴⁶ Gen. štabo plk. P. Plechavičiaus ir krašto apsaugos ministro T. Daukanto slapta aplinkraštis Nr. 21398 dalių vadams ir įstaigų viršininkams, 1927 m. rugpjūčio 30 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 574, l. 96.

1928 m. vasario 1 d. krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas ir Generalinio štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius kreipėsi į ministrą pirmininką prof. A. Voldemarą dėl karininkams, besimokantiems užsienyje, taikomų tarpusavyje nesuderintų įstatymų. Pagal 1921 m. įstatymo 6 punktą, karininkai, studijuojantys užsienyje, už kiekvienus mokslo metus privalėjo Lietuvos kariuomenėje atitarnauti trejus metus, o karininkai, studijuojantys sanitarijos ir veterinarijos mokslus, pagal 1920 m. įstatymą, – pusantų metų. Ministras teigė, kad būtų tikslinga suvienodinti tarnybos laiką ir stipendijas visiems karininkams – tiek besimokantiems Generalinio štabo akademijoje, tiek kitose užsienio mokyklose – ypač tiems, kurie mokymosi laikotarpiu gauna tik algą⁴⁷.

Rūpindamasis karininkų tarnybine drausme ir reprezentaciniu elgesiu tarptautiniuose renginiuose, krašto apsaugos ministras T. Daukantas atkreipė dėmesį į etiketo laikymosi klausimus. Didžiosios Britanijos karo laivų eskadros vizito Klaipėdoje 1928 m. birželio 20 d. metu 7-ojo pėstininkų pulko surengtame vakarėlyje, ministro nuomone, dalies karininkų elgesys prie stalo neatitiko priimtų mandagumo normų (pvz., buvo valgoma nuo peilio, alkūnėmis remiantis į stalą, neadekvačiai elgiamasi su svečiais, siekiant juos nugirdyti). Slaptame įsakyme T. Daukantas išvardijo pastebėtus trūkumus, pavedė dalinių vadams nuolat stebėti karininkų elgesį ir prireikus jį koreguoti, taip pat pabrėžė būtinybę organizuoti elementaraus etiketo, ypač situacijose, susijusiose su tarptautiniais vizitais ir diplomatiniais priėmimais, mokymus. Tokia ministro reakcija rodė pastangas standartizuoti karininkų reprezentacinę kultūrą, neapsiribojant vien priekaištais, bet numatant ir prevencines ugdomąsias priemones⁴⁸.

Galima priėti prie išvados, kad T. Daukantas veikė, siekdamas kelti Lietuvos kariuomenės profesionalumą ir pritaikyti ją prie tarptautinių standartų ir reikalavimų. Jo pastangos apėmė tiek mokymo standartų kėlimą, tiek kultūros ir etiketo aspektus, siekiant gerinti karių išsilavinimą ir profesinį elgesį.

---

⁴⁷ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II, p. 191.

⁴⁸ Surgailis, G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butėgeidžio pulkas*, p. 168.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VEIKLA GINKLUOTĖS SRITYJE

1924 metais Lietuva įsigijo 55 tūkst. 7,71 mm kalibro „Ross-Enfield“ šautuvų ir 50–60 milijonų šovinių, siekdama standartizuoti ir efektyvinti savo kariuomenės ginkluotę. Šie ginklai, pagaminti JAV per Pirmąjį pasaulinį karą ir siųsti į Didžiąją Britaniją, po karo liko Neapolio uoste, nes nei JAV, nei Didžioji Britanija jų neprašė gražinti, o Italija norėjo jais atsikratyti. Lietuvos atstovui Italijoje Petru Klimui šautuvai buvo pasiūlyti labai palankia kaina, todėl buvo nuspręsta juos įsigyti. 1924 m. lapkričio 26 d. buvo paprašyta T. Daukanto padaryti viską, ką gali, kad iki sausio 1 d. būtų galima padidinti akreditivą 4 mln. lirų iš nepaprastosios sąmatos⁴⁹. 1924 m. gruodžio 11 d. jam taip pat buvo pranešta, kad įsigyti ginklus bus įmanoma tik iki gruodžio 16 d., todėl paprašyta kuo greičiau pervesti 15 mln. lirų⁵⁰. 1924 m. gruodžio 13 d. pinigai buvo pervesti⁵¹ ir gruodžio 16 d. gauti⁵². 1924 m. gruodžio 17 d. P. Klimas savo telegramoje T. Daukantui pranešė, kad ginklai nupirkti, ir paprašė jo skubiai pervesti 4 mln. lirų ir atsiųsti priėmėjus⁵³. 1924 m. gruodžio 21 d., pervedus pinigų, buvo išsiųsta komisija⁵⁴, vadovaujama plk. lt. S. Biručio, kad ginklai būtų parvežti į Kauną. Komisija ginklus sukrovė į laivą „Iside“ („Izide“)⁵⁵,

⁴⁹ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo telegrama KAM mjr. J. Papečkui, 1924 m. lapkričio 26 d. *LCVA*, f. 672, ap.1, b. 82, l. 211.

⁵⁰ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo telegrama KAM mjr. J. Papečkui, 1924 m. gruodžio 11–12 d. *Ten pat*, l. 217.

⁵¹ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo telegrama krašto apsaugos ministrui T. Daukantui, 1924 m. gruodžio 16 d. *Ten pat*, l. 255.

⁵² URM viceministro B. K. Balučio telegrama KAM Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui V. Biržiškai, 1924 m. gruodžio 13 d. *Ten pat*, l. 222.

⁵³ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo telegrama krašto apsaugos ministrui T. Daukantui. *Ten pat*, l. 267.

⁵⁴ Užsienio reikalų viceministro K. B. Balučio telegrama Lietuvos atstovybei Italijoje. *Ten pat*, l. 270.

⁵⁵ Remiamasi rasta informacija apie laivo pavadinimą – dokumentuose tas pats laivas įvardijamas „Iside“ arba „Izide“.

ir jis 1925 m. vasario 24 d. 19 val.⁵⁶ išplaukė iš Neapolio⁵⁷. Klaipėdą numatyta buvo pasiekti per 13 dienų. Dėl saugumo juodos spalvos laivas prieš kelionę buvo perdažytas baltai⁵⁸. Nuogaustaujant dėl galimo Lenkijos įsikišimo, nuspręsta plaukiant pasukti prie Švedijos krantų ir laikytis kuo toliau nuo Dancigo bazės. Taip pat sugalvota paskleisti klaidinančią informaciją jau esant netoli Baltijos jūros, kad ginklai buvo sukrauti, bet Italijos vyriausybės sulaikyti Neapolio uoste⁵⁹. Šių atsargumo priemonių imtasi, kai žinia apie ginklų pirkimą iš Romos pasklido Lenkijos ir Vokietijos spaudoje⁶⁰, ir P. Klimas ragino kuo greičiau išvykti su ginkluotės krovinium į Lietuvą⁶¹. Į laivą buvo pakrauta 100 000 šovinių mažiau, bet 900 šautuvų daugiau⁶². Visas krovinys krašto apsaugos ministro T. Daukanto prašymu buvo apdraustas nuo visų rūšių žalos, konfiskavimo, karo ir pan. už 191 305 svarus sterlingų „C. E. Health & Co. Limited“ kompanijoje⁶³.

Kelionė buvo sunki ir dėl stiprių audrų Gibraltaro sąsiauryje. Klaipėdą laivas pasiekė tik 1925 m. kovo 25 d. su išsekusia įgula ir komisija, nes buvo sunkumų dėl maisto papildymo kelionės metu⁶⁴. Šiuo laivu ginklus pargabenti kainavo 9 185 litus ir 20 centų⁶⁵. Laivo kapitonas gavo

---

⁵⁶ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo griežtai slaptas raštas krašto apsaugos viceministru J. Papečkui ir KAM Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui V. Biržiškai. *LCVA*, f. 672, ap.1, b.83, l. 219.

⁵⁷ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo telegrama URM. *Ten pat*, l. 218.

⁵⁸ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo griežtai slaptas raštas krašto apsaugos viceministru J. Papečkui ir KAM Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui V. Biržiškai. *Ten pat*, l. 219.

⁵⁹ *Ten pat*, l. 220.

⁶⁰ Nežinomo autoriaus, tikriausiai P. Klimo, laiškas A. Staneikai. *Ten pat*, l. 85–85 a. p.

⁶¹ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo šifruota telegrama URM. *Ten pat*, l. 88.

⁶² Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo griežtai slaptas raštas krašto apsaugos viceministru J. Papečkui ir KAM Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui V. Biržiškai. *Ten pat*, l. 221.

⁶³ Draudimo patvirtinimo raštas. *Ten pat*, l. 90–92.

⁶⁴ J. Papeckio ir J. Budrio telegramos Lietuvos atstovybei Italijoje. *Ten pat*, b.84, l. 48–49; Klaipėdos uosto viršininko L. Stulpino ir E. Briasco, „Iside“ laivo kapitono, telegrama užsienio reikalų viceministru B. K. Balučiu. *Ten pat*, b.83, l. 204–205.

⁶⁵ Ginklų transportavimo iš Neapolio į Klaipėdą apmokėtų laivui „Iside“ bei kitoms įs-taigoms sąrašas. *Ten pat*, b. 84, l. 114–115.

1000 JAV dolerių premiją už sėkmingą atvykimą į Klaipėdą⁶⁶. Šis įsigijimas buvo vienas pirmųjų didelių ginklų pirkimų Lietuvos kariuomenei, o „Ross-Enfield“ šautuvai buvo išdalinti visai kariuomenei⁶⁷. Nors T. Daukantas, būdamas krašto apsaugos ministru, nebuvo pirkimo iniciatorius, visgi šiek tiek prie šio kariuomenės aprūpinimo epizodo prisidėjo.

1925 m. birželio 6 d. laiške P. Klimas kreipėsi į krašto apsaugos ministrą T. Daukantą, siūlydamas įsigyti mažą karo laivą, kuris galėtų būti naudojamas Klaipėdos krantų apsaugai vykdyti. P. Klimas pateikė svarius argumentus: kad toks laivas būtų „lankstus“, o jo įsigijimas ir priežiūra daug nekainuos. Laivas, kurį siūlė įsigyti, buvo pagamintas 1902 m. Jis buvo pajėgus greitai ir efektyviai judėti tiek varomas dviejų didelės galios dyzelinių variklių, tiek prireikęs burių, kurioms panaudoti buvo įrengtas naujas kranas. P. Klimas teigė, kad laivo įsigijimo kaina yra derinama ir pateikė preliminarį sumą – 600 000 litų, paragindamas ministeriją apsvarstyti pasiūlymą dėl laivo įsigijimo, kuris galėtų būti naudingas Lietuvos gynyboje⁶⁸. 1925 m. liepos 15 d. gautas atsakymas, kad nei Vidaus reikalų (VRM), nei Krašto apsaugos ministerijos pasiūlytas laivas šiuo metu nereikalingas⁶⁹. Galima manyti, kad tada šio laivo pirkimas nebuvo prioritetas ar dėl kokių nors priežasčių jis neatitiko lūkesčių.

1927 m. pabaigoje Lietuvos kariuomenė susidūrė su esminiu klausimu dėl tolesnio jos apginklavimo – kokį pasirinkti pagrindinį ginklų kalibrą. Kadangi iki tol buvo naudojami įvairūs angliški ir vokiški ginklai, būtinai reikėjo standartizuoti amuniciją. Lietuvos kariuomenė turėjo 48 000 angliškų 7,7 mm kalibro, 31 000 vokiškų 7,92 mm kalibro šautuvų ir 4 000 to paties kalibro vokiškų karabinių, 85 kavalerijos „Madsen“ sistemos kulkosvaidžius, 490 lengvųjų 08-15 kulkosvaidžių ir 400 sunkiųjų vokiškų 08 kulkosvaidžių, kurie buvo žinomi kaip nelengvai pakeičiami dėl instruktavimo ir taktikos ypatumų.

Diskusijos metu buvo svarstoma, ar į ginkluotę įtraukti naujus Če-

⁶⁶ Užsienio reikalų viceministro B. K. Balučio telegrama KAM Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui V. Biržiškai, 1925 m. kovo 15 d. *Ten pat*, l. 31.

⁶⁷ Vaičenonis, J. *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*, p. 93–94.

⁶⁸ Lietuvos atstovo Italijoje P. Klimo raštas Nr. 706 T. Daukantui, 1925 m. birželio 6 d. *LCVA*, f. 672, ap. 1, b. 84, l. 126–127.

⁶⁹ VRM Piliiečių apsaugos departamento direktoriaus raštas Nr. 7651 Lietuvos atstovui Italijoje P. Klimui, 1925 m. liepos 15 d. *Ten pat*, l. 134.

koslovakijoje pagamintus lengvuosius kulkosvaidžius ZB 2665, atsižvelgiant į tai, kad yra naudojami 7,92 mm kalibro kulkosvaidžiai. Tiekimų valdybos viršininkas plk. lt. V. Grudzinskas prieštaravo ir siūlė pirkti angliškus kulkosvaidžius, remdamasis ankstesniais Karo tarybos nutarimais, nurodančiais pereiti prie angliškos amunicijos ir atsisakyti vokiškų šautuvų.

1927 m. gruodžio 5 d. posėdyje dalyvavo kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, Generalinio štabo valdybos viršininkas plk. P. Kubiliūnas, tiekimo viršininkas plk. lt. V. Grudzinskas, artilerijos viršininkas plk. lt. P. Uogintas, Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas plk. lt. M. Pečiulionis ir Vyriausiojo štabo viršininkas plk. P. Plechavičius. Po intensyvių diskusijų nuspręsta, kad Lietuvos kariuomenė turėtų pereiti prie vokiško kalibro ginklų. Šis sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant į turimų vokiškų ginklų kiekį ir jų praktiškumą, taip pat siekiant supaprastinti būsimą logistiką ir šaudmenų tiekimą⁷⁰.

1927–1928 m. buvo svarstoma dėl 1500 naujų lengvųjų kulkosvaidžių iš Jungtinės Karalystės ar Čekoslovakijos įsigijimo. Dėmesys buvo kreipiamas į dvi konkuruojančias ginklų gamybos kompanijas: britų „Vickers-Armstrong Ltd.“ ir čekų gamintoją. Lietuvos karininkai ekspertai siūlė pirkti ginklus iš Čekoslovakijos, tačiau prezidentas A. Smetona, premjeras A. Voldemaras ir krašto apsaugos ministras T. Daukantas, turėdami politinių priežasčių, norėjo rinktis Jungtinės Karalystės gamintoją. Lemiamas įvykis įvyko poligone, kai sprogdamas britų kulkosvaidis sužeidė Lietuvos karį. Šis incidentas lėmė, kad užsakymas buvo pateiktas čekų ginklų gamintojui. Nepaisant to, britų kompanija „Vickers-Armstrong“ išsaugojo ryšius su Lietuva ir gavo kitą 83,8 mm pabūklų gamybos užsakymą. 1928 m. į Londoną išvyko dvi Lietuvos karininkų delegacijos, krašto apsaugos ministras T. Daukantas taip pat apsilankė Londone, kad aptartų ginklų, kurių vertė siekė 100 000 svarų sterlingų, pirkimą. Buvo planuojama įsigyti aviacijos kulkosvaidžių, priešlėktuvinių ginklų, lengvųjų tankų ir šarvuočių⁷¹.

---

⁷⁰ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937). *Karo archyvas*, t. 29, p. 58–59.

⁷¹ Žalys, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, t. 1, p. 449–450; Jokubauskas, V.; Papečkys, E. Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklai 1919–1940 m. *Karo archyvas*, t. 27, 2012, p. 190.

Galima teigti, kad ši dokumentinė bazė leidžia daryti ribotą, bet tvirtą išvadą: būdamas krašto apsaugos ministru, T. Daukantas deramais administraciniais instrumentais (finansavimu, pavedimais, komisijomis, tarpinstituciniais ir tarptautiniais kontaktais) užtikrino pirkimų įgyvendinimą ir tiekimo tęstinumą, o konkrečių ginklų kalibro ir modelių parinktis formavo kariuomenės ekspertų grandys, kurių nutarimus ministerija vykdė. T. Daukanto vaidmuo būtų apibūdinamas kaip politinis-administracinis įgalinimas ir koordinavimas.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VEIKLA SIEKIANČI UŽTIKRINTI LIETUVOS SAUGUMĄ

1924 metais Lietuvos kariuomenės III apygardos vadas plk. K. Ladyga pranešė krašto apsaugos ministru plk. T. Daukantui, kad, nesiėmus veiksmingų priemonių, Klaipėdos kraštas, okupavus Vokietijai, gali būti prarastas. Jis pažymėjo, kad regione formuojamos vokiečių sukilėlių grupuotės, kurios gali sulaukti Rytų Prūsijos paramos. Klaipėdoje jau buvo samdomi kariai, o susidūrus su ekonominėmis problemoms, tikėtasi pritraukti dar daugiau sukilėlių. Atsižvelgdamas į šią situaciją, pulkininkas siūlė sustiprinti Lietuvos kariuomenės buvimą Klaipėdoje, Šilutėje ir Pagėgiuose, skatinti lietuviškumą, didinti šaulių skaičių ir gerinti sienos apsaugą. Taip pat rekomendavo įgyvendinti proletuvišką švietimo ir žemės ūkio politiką, pabrėžė būtinybę visoms ministerijoms aktyviau ir nuodugniau įvertinti Klaipėdos krašto situaciją, atsižvelgiant į galimą išorinę įtaką ir vietos sukilėlių veiklą⁷². Įvertinus susidariusią padėtį, T. Daukantui pritariant, vyriausybės nurodymu laikinai buvo sustiprinta Klaipėdos krašte esanti kariuomenė, nusiuntus ten daugiau dalinių.

Kylant grėsmei, kad į Klaipėdos krašto konfliktą gali įsitraukti ir Vokietija, 1924 m. liepos 15 d. krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas konfidencialiai informavo ministrą pirmininką A. Tumėną, kad, jei Kaunas būtų prarastas ginkluotoje konfrontacijoje su priešu, tai suduotų didžiausią moralinį smūgį visai tautai. Be to, suteiktų kitoms valstybėms

⁷² Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.*, p. 111.

pretekstą manyti, jog Lietuva nepajėgi kovoti dėl savo sostinės saugumo. Plk. T. Daukantas prognozavo, kad, jeigu kiltų karas, Lietuva viena pati nebeturėtų galimybės kovoti ne tik su kelių, bet netgi su vieno daug galingesnio už jos kariuomenę priešo pajėgomis. Taip pat teigė, kad karinio konflikto atveju Lietuva būtų palikta viena, tačiau tikėtina, kad kitos šalys, kaip nors sustabdydamos priešų puolimą, teiktų jai pagalbą. Jis atkreipė dėmesį, jog Kaunas, turintis didelę strateginę reikšmę, yra Lietuvos ne tik tautinis ir kultūros, bet ir svarbus administracinis centras, tad turi būti ginamas, ypač išnaudojant jo gynybos struktūras, tokias kaip fortai ir fortifikacinė sistema. Nors Pirmojo pasaulinio karo metu tapo aišku, kad ne visos tvirtovės atitinka lūkesčius ir kai kurios buvo pažeistos priešų artilerijos, plk. T. Daukantas vis tiek pabrėžė tvirtovių svarbą, nes kai kurios jų turėjo lemiamą poveikį karo rezultatams.

Jis teigė, kad Kauno tvirtovės fortai, nors pastatyti 1870 m. ir modernizuoti 1877–1880 m., įrengiant tvirtus blindadžus, galėtų atlaikyti 6–12 colių kalibro sviedinių smūgius⁷³. Jie buvo strategiškai naudingi: leido stebėti ir apšaudyti priešą iš tolo, ginti tarp fortų esančias teritorijas, palaikyti ryšius ir aprūpinti kariuomenę. Tvirtovės privalumai suteikė galimybę, net turint mažesnes pajėgas, sustabdyti priešų puolimą, organizuoti kontrpuolimą ir manevruoti. Visa karinių statinių sistema leido efektyviai atsilaikyti prieš priešų atakas. Siekdamas užtikrinti šias galimybes, plk. T. Daukantas paprašė ministrų kabineto priimti šiuos sprendimus:

1. Leisti krašto apsaugos ministrui teikti Seimui įstatymo projektą, pagal kurį Kauno įtvirtinimai, jiems priklausantis žemės ruožas ir visi jame esantys fortifikaciniai statiniai ir įrenginiai būtų perduoti krašto apsaugos ministro žinion.

2. Kol įstatymas bus priimtas, vykdant žemės reformą, dėl pirmajame punkte nurodytų žemių kiekvienu atveju gauti krašto apsaugos ministro sutikimą.

Ministrų kabinetas 1924 m. liepos 15 d. posėdyje apsvartė Kauno tvirtovės fortų situaciją ir nusprendė, kad šie gynybos objektai liks Krašto apsaugos ministerijos žinioje. Kai kariuomenės vadovybė išsamiai išanalizavo fortų ir įtvirtinto ruožo situaciją ir įvertino jų būklę, paaiškė-

---

⁷³ Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). *Karo archyvas*, t. 31, p. 38–39.

jo, kad daugelis tvirtovės žemių, kuriose įrengti ilgalaikiai fortifikaciniai įtvirtinimai ir specialūs įrenginiai, pagal Žemės reformos įstatymą jau paskirstytos arba ilgam laikui išnuomos privatiems asmenims. Parceliacija ypač paveikė VI ir VII fortus, įrengtus itin svarbia – didžiausios potencialios grėsmės – kryptimi. Tuo metu šių išparceliuotų smulkių sklypų savininkai pradėjo kurti ūkius, o fortifikaciniai tvirtovės įrenginiai buvo palaipsniui užstatomi jų pastatais. Toks svarbiausių krašto gynybos priemonių ardymas bet koku atveju buvo neleistinas ir nepateisinamas. Krašto apsaugos ministerija nuolat rūpinosi Kauno tvirtovės įrenginiais, siekdama juos apsaugoti nuo sunaikinimo, kad pagerėtų jų būklė ir nesumažėtų reikšmė krašto gynybai. Tačiau nei protestai, nei pagrįsti argumentai nepadarė – parceliacija tęsėsi, o išdalytuose sklypuose kilo nauji pastatai⁷⁴.

Siekdamas sugrąžinti tvirtovei jos kovinę reikšmę ir apsaugoti likusius fortifikacinius įrenginius nuo sunaikinimo, krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas pasiūlė skubiai imtis šių priemonių:

1. Nedelsiant nutraukti Kauno tvirtovės žemių parceliaciją be Krašto apsaugos ministerijos leidimo.

2. Uždrausti naujakuriams, dar nepradėjusiems statybos darbų savo sklypuose, statyti pastatus, kol negaus Krašto apsaugos ministerijos leidimo.

3. Pateikti Seimui įstatymo projektą, kuris atšauktų Krašto apsaugos ministerijos materialinę atsakomybę už statinius, pastatytus išparceliuotoje Kauno tvirtovės žemėje be ministerijos sutikimo, karo atveju.

1924 m. spalio 17 d. Karo Taryba svarstė Kauno tvirtovės klausimą ir nusprendė parengti įstatymą, pagal kurį buvusios Kauno tvirtovės žemės ir įrenginiai (fortai, pylimai, priešakiniai atramos punktai), reikalingi krašto gynybai, būtų perduoti Krašto apsaugos ministerijos žinion. Atsižvelgdamas į situaciją, plk. T. Daukantas kreipėsi į žemės ūkio ministrą, prašydamas skubiai parengti nutarimą dėl šių žemių parceliacijos ir sustabdyti statybas išparceliuotose vietovėse, kol šis klausimas bus visiškai išspręstas. 1924 m. lapkričio 26 d. ministrų kabineto posėdyje buvo svarstytas Kauno fortų klausimas. Vyriausybė, išklausiusi krašto apsaugos ir žemės ūkio ministrų pranešimus apie Kauno fortų svarbą Lietuvos gynybai ir gyvenamųjų namų statybą fortų rajonuose, pavedė šiems mi-

⁷⁴ Ten pat, p. 39–40.

nistras išspręsti tarpusavio nesutarimus ir parengti bendrą pranešimą vyriausybei. Be to, rengiant Žemės reformos įstatymą, buvo visiškai pamiršta karo reikmėms skirta žemė, kas sukėlė nesusipratimų. Remdamasi šiuo įstatymu, Žemės ūkio ministerija pradėjo dalinti Kauno tvirtovės fortų žemes, kurios šaliai turėjo svarbią gynybinę vertę⁷⁵.

Prie Vyriausiojo štabo buvo įsteigta Nuolatinė Kauno tvirtovės komisija. Šios komisijos užduotis buvo spręsti specialius gynybos organizavimo klausimus ir užtikrinti, kad gynybos planai būtų efektyvūs ir praktiškai įgyvendinami. Gen. št. plk. K. Tallat-Kelpša buvo atsakingas už Kauno gynybos plano parengimą. Numatyta šį planą praktiškai išbandyti 1932 m. per karo žaidimus, kurie padėtų ištestuoti ir patobulinti gynybos strategijas⁷⁶.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VEIKLA INFRASTRUKTŪROS VALDYMO SRITYJE

1924–1925 m. Krašto apsaugos ministerija susidūrė su ūkinės ir materialinės infrastruktūros valdymo problemomis: trūko kareivinių, sandėlių, dirbtuvių ir aprūpinimo grandinės objektų, kurie užtikrintų sklandų kariuomenės funkcionavimą. Krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas, siekdamas centralizuoti ir racionalizuoti kariuomenės ūkio valdymą, inicijavo esmines organizacines pertvarkas, kurios turėjo ilgalaikį poveikį Lietuvos kariuomenės infrastruktūros sistemai.

Vienas svarbiausių T. Daukanto veiksmų buvo ūkio ir infrastruktūros sprendimų grandinės reformavimas. 1924 m. liepos 22 d. jis pateikė Respublikos prezidentui ir ministrui pirmininkui visiškai slaptą raportą Nr. 131, kuriame pasiūlė keisti ūkio ir finansų klausimų sprendimo tvarką. T. Daukantas argumentavo, kad, siekiant efektyvesnio KAM darbo, būtina perkelti dalį infrastruktūros ir aprūpinimo sprendimų iš ministro tiesioginės atsakomybės srities pavaldiniui – ministro padėjėjui (vice-

---

⁷⁵ Ten pat, p. 41.

⁷⁶ Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). Pabaiga. *Karo archyvas*, t. 32, p. 159

ministrui), taip sukuriant aiškesnę atsakomybės grandinę⁷⁷. Šis raportas žymi efektyvesnio kariuomenės materialinės bazės ir infrastruktūros administravimo modelio, pagrįsto hierarchine kontrole ir kompetencijų paskirstymu, kūrimo pradžią.

Tų pačių metų rugpjūčio 28 d. T. Daukantas pasirašė krašto apsaugos ministro įsakymą kariuomenei Nr. 90, kuriuo patvirtino naują Kariuomenės intendantūros struktūrą ir jos pavaldumą⁷⁸. Intendantūra tapo centriniu infrastruktūros valdymo organu, atsakingu ne tik už aprūpinimą, bet ir už kariuomenės materialinių objektų – sandėlių, kepyklų, malūnų, skerdyklų ir dirbtuvių – priežiūrą. Pagal šį įsakymą, jai buvo pavaldūs centriniai prekių ir maisto sandėliai, regioniniai sandėliai (Marijampolės, Lyduvėnų, Panevėžio, Alytaus, Šiaulių), centrinė duonos kepykla, garinis malūnas, skerdykla, kepyklos „Alytaus duona“ ir „Panevėžio duona“. Tokia infrastruktūros schema, sudaryta ministro lygmeniu, liudija T. Daukanto pastangas kurti funkcinį tiekimo ir aprūpinimo centrų tinklą visos valstybės mastu.

Vėliau 1924 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. 122 T. Daukantas papildė aprūpinimo normas ir eksploatacinius reikalavimus, kurie apėmė ir intendantūros priežiūros infrastruktūros naudojimą⁷⁹. Šie įsakymai, išleisti per kelis mėnesius, parodė nuoseklų ministro siekį įtvirtinti racionalų infrastruktūros valdymo modelį, kurio pagrindas – centralizacija, kontrolė ir standartizuotas įstaigų veikimas.

1928 m. vasario 27 d. Lietuvos prezidentui A. Smetonai buvo pateiktas raportas, kuris reikšmingai paveikė Kauno priešlėktuvinės gynybos planų kūrimą. Krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas ir Vyriausiojo štabo viršininkas plk. P. Plechavičius raporte neigiamai įvertino Lietuvos kariuomenės pasirengimą veiksams ir išreiškė susirūpinimą dėl Lenkijos kariuomenės, kuri prie demarkacijos linijos buvo sutelkusi nemažas pajėgas: 7 pėstininkų divizijas, 13 kavalerijos pulkų ir 12 aviacijos eskadrilių, planuojamų dislokuoti Vilniuje. Raporto pabaigoje pažymėta, kad reikės laiko, kol Lietuvos kariuomenė bus sutvarkyta ir taps reikšminga veikėja tarptautinėje arenoje. Atsižvelgdamas į šiuos

⁷⁷ Krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto „visiškai slaptas“ raportas Nr. 131, 1924 m. liepos 22 d. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 397, l. 42–43.

⁷⁸ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 90. 1924 m. rugpjūčio 28 d.

⁷⁹ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 122. 1924 m. lapkričio 20 d.

įspėjimus, Vyriausiojo štabo viršininkas išleido griežtą įsakymą, pagal kurį karo apygardų viršininkams buvo pavesta skubiai parengti svarbių sandėlių, angarų ir tiltų priešlėktuvinės gynybos planus. Šis įsakymas taip pat buvo perduotas aviacijos, artilerijos, karo technikos ir kavalerijos viršininkams⁸⁰.

T. Daukanto vaidmuo infrastruktūros valdyme labiausiai matomas kaip administracinių sprendimų grandies sutelkimas ir normatyvinio režimo įtvirtinimas, bet ne kaip vienasmenė pertvarkų „autorystė“. Jo pasirašyti dokumentai leidžia teigti, kad 1924 m. intendantūros modelis ir aprūpinimo objektų (sandėlių, kepyklų, malūnų, skerdyklų) pavaldumo ir naudojimo standartai buvo kryptingai tvarkomi ministro lygmeniu; kartu tikėtina, jog šie sprendimai rėmėsi ankstesnėmis praktikomis, štabo dalykinėmis diskusijomis ir kolegialiu derinimu ministerijoje. 1928 m. išorinės grėsmės vertinimas ir pavedimai dėl priešlėktuvinės gynybos planų rodo, kad jau veikianti atsakomybių grandinė buvo pritaikyta naujiems saugumo poreikiams. Taigi, T. Daukanto indėlis pagrįstai sietinas su administracinio karkaso stiprinimu ir procedūrų suvienodinimu.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO ATSAKYMAI Į SEIMO NARIŲ UŽDUOTUS KLAUSIMUS 1924–1925 M.

Šiame poskyryje bus bandomi analizuoti kai kuriuos T. Daukanto įstatymų pristatymus Seime ir atsakymus į jo narių klausimus, siekiant ne tik daugiau sužinoti apie jo veiklą ir nuomonę aktualiais klausimais, bet ir išvelgti išskirtines asmenines savybes.

1924 m. lapkričio 7 d. vykusiame Seimo 132-ajame posėdyje krašto apsaugos ministras T. Daukantas, atsakydamas į Seimo atstovo J. Staugaičio klausimą dėl *Netekusiems sveikatos kariams, jų šeimoms, o taip pat žuvusiųjų karių šeimoms pensijų įstatymo*, paaiškino, kad, pagal E. Galvanusko ministrų kabineto pateiktą įstatymo projektą, mėnesinės pensijos dydis karo invalidams būtų nustatomas pagal jų tarnybos metu gautą

---

⁸⁰ Babilas, D. Priešlėktuvinės Kauno gynybos planai 1926–1928 m. *Kauno istorijos metraštis*, t. 5, 2004, p. 288.

piniginį atlyginimą. Taip pat numatyta pensijų didinimo sistema pagal tarnybos trukmę.

Aktyvus T. Daukanto dalyvavimas Seime svarstant šį įstatymą rodo jo pastangas remti žuvusių ar netekusių sveikatos tarnybos metu karių šeimas ir pasibaigus jų karo tarnybai.

Tame pačiame posėdyje, atsakydamas į Seimo atstovo K. Olekos klausimą dėl naujienų, kad Klaipėdos krašto prokuratūra esą davė įsakymą atimti ginklus, priklausančius Krašto apsaugos ministerijai, iš Šaulių sąjungos nario Peteraičio. Vykdamas šį prokuratūros įsakymą, įvyko mirtinas incidentas – žuvo policininkas iš Priekulės Michaelis, buvęs Vokietijos kariuomenės karys. Dėl to K. Oleka T. Daukanto paklausė, ar šios žinios tikrai tikslios, ir, jei taip, ar nėra Klaipėdos krašto prokuratūros tikslas – mažinti krašto karines pajėgas.

Atsakydamas į šį Seimo atstovo klausimą, T. Daukantas papasakojo apie įvykusį konfliktą ir su juo susijusio savo sprendimo motyvus. T. Daukantas, gavęs pranešimą, kad šaulys Peteraitis nušovė policininką Michaelį, pažymėjo, kad incidentas sukėlė jam abejonių dėl teisės duoti įsakymus ir autoriteto, ypač tarp buvusių Vokietijos kariuomenės karių. T. Daukantas, pabrėždamas, kad situacija neįprasta ir būtina veikti atsargiai, nusprendė neskubėti vykti į Klaipėdą, o rinktis apgalvotą požiūrį, nesivieliant į galimą konfliktą su vietos teismu. Jis taip pat nusprendė, kad kariuomenė yra vienintelė jėga, kurią jis kaip krašto apsaugos ministras kontroliuoja. T. Daukantas pareiškė, kad kariuomenė yra jo rankose, ir tai jis turėjo pasakyti ne tik Kaune, bet ir Klaipėdoje. Ir tai padarė. Šauliai, kaip Lietuvos nereguliarioji kariuomenė, remiantis įstatymais, yra išimtinai krašto apsaugos ministro žinioje. Čia jis dar pabrėžė – ne Krašto apsaugos ministerijos, bet krašto apsaugos ministro. *„Ten, Klaipėdoje, įvyko susidūrimas, ir Klaipėdos teismas norėjo dalį mano kariuomenės nuginkluoti, dėl ko davė įsakymą.“* T. Daukantas pasakė: „Negalima.“ Ir jo nuomone, *„turėjo teisę tai pasakyti, nes Klaipėdos krašto įstatymai neliečia kariuomenės. Nes kariuomenė – ne Klaipėdos krašto, bet Lietuvos Respublikos“.*

Toliau T. Daukantas aiškino, kad tai jis turėjo pasakyti visai aiškiai teismui – be abejo, per gubernatorių, nes su teismu pats ryšių neturi, kad Šaulių sąjunga yra krašto apsaugos ministro žinioje, tad jis niekam negali leisti ten šeiminkauti, kai tai susiję su tarnybos reikalais. Nes supranta, kas tai yra Lietuvos Respublikos suverenitetas Klaipėdoje ir kad jis gins

Klaipėdos krašto konvencijos 1 ir 15 §§. T. Daukantas taip pat pabrėžė, kad negali įsakyti teismui, kaip elgtis, o krašto autonomija turi būti išlaikyta pagal susitarimus, kartu svarbu elgtis mandagiai ir neprovokuojant, laikantis nustatytų taisyklių ir įstatymų, bet mandagumas ir kuklumas nėra krašto apsaugos ministro silpnumas⁸¹. Iš T. Daukanto atsakymų Seimo atstovams galima daryti išvadą, kad jis buvo principingas ir atsargus asmuo, pabrėžiantis teisėtumo ir apgalvoto požiūrio svarbą. Jis pasirodo kaip stipri, bet kartu mandagi asmenybė.

1924 m. lapkričio 28 d. Seimo 139-ajame posėdyje atstovas K. Grinius krašto apsaugos ministro T. Daukanto paklausė apie neseniai Aleksote įvykusį sprogstamųjų medžiagų sandėlio sprogimą ir ar svarstoma perkelti kitus sandėlius iš apgyvendintų vietų. T. Daukantas atsakė, kad nelaimė, kai žuvo 5 darbininkai ir vienas kareivis, įvyko ardant minas, bet ne sandėlyje, o mediniame tvarte, ir kad jos priežastis greičiausiai buvo neatsargus darbininkų elgesys. Kartu pabrėžė, kad yra daug netinkamos sprogstamosios medžiagos, kurią reikia saugiai likviduoti, ir darbas pradėtas birželio mėnesį pagal griežtus saugos nurodymus. Ministro teigimu, sprogstamoji medžiaga yra labai nestabili ir turi būti tvarkoma itin atsargiai. Be to, aptarė prevencines priemones ir ekonomines priežastis, dėl kurių tam tikri darbai buvo perduoti privačiam rangovui. T. Daukantas pripažino, kad nors nelaimių priežastys dažnai nuspėjamos, plk. Jodko, atsakingam už minas pagal sutartį, bus iškelta byla, ir už įvykį prisiėmė moralinę ir politinę atsakomybę. Jis paragino tęsti saugų darbą, šalinant likusią sprogstamąją medžiagą, kad būtų išvengta didesnių nelaimių ateityje⁸².

Iš šio T. Daukanto atsakymo galima daryti prielaidą, kad jis nevengė prisiimti atsakomybės. Noras sutaupyti lėšų paskatino darbus perduoti privatiems rangovams. Praktiškumas yra reikalinga savybė einant vadovaujamas pareigas.

1925 m. sausio 30 d. vykusiame Seimo 155-ajame posėdyje krašto apsaugos ministras T. Daukantas kalbėjo apie karinio rengimo pokyčius,

---

⁸¹ Seimo 132 posėdžio stenograma, 1924 m. lapkričio 7 d., p. 1–3. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1924-Pos%C4%97d.132> [žiūrėta 2023-02-02].

⁸² Seimo 139 posėdžio stenograma, 1924 m. lapkričio 28 d., p. 1–3. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1924-Pos%C4%97d.139> [žiūrėta 2023-02-02].

ypač pabrėždamas perėjimą prie milicijos sistemos, pagal kurią piliečių, įskaitant mokytojus, karo tarnyba yra trumpesnė. Ministras pabrėžė būtinybę efektyviai rengti žmones per trumpą laiką ir pasiūlė įtraukti mokytojus į kariuomenę kaip potencialius instruktorius. Diskusijų metu atmesti siūlymai reglamentuoti mokytojų karinį rengimą vasarą, tačiau priimtas įstatymo pakeitimas, kuriuo atidedama karo prievolė aukštųjų mokyklų studentams ir dvasinių seminarijų auklėtiniams iki 28 metų amžiaus. Pakeitimas įsigaliojo 1927 m. sausio 1 d.⁸³

T. Daukanto atsakymai liudija jo ryžtingą požiūrį į būtinybę reformuoti kariuomenės rengimą. Jis pabrėžė mokytojų ne tik kaip švietėjų, bet ir kaip potencialių kariuomenės instruktorių svarbą, kas rodė jo siekį integruoti civilius specialistus į gynybos sektorių. Taip pat jis kalbėjo apie aukštą kvalifikaciją ir efektyvų personalo panaudojimą, kaip esminius reformos aspektus. Jo bandymai pritaikyti karinę sistemą prie besikeičiančių sąlygų ir visuomenės poreikių liudija jo adaptacinius gebėjimus.

1925 m. balandžio 24 d. vykusiame Seimo 177-ajame posėdyje T. Daukantas atsakė į ministro pirmininko pateiktus klausimus. Ministrui pirmininkui atstovaujantis K. Grinius uždavė klausimą dėl Alytaus karo komendantų 1925 m. vasario mėnesio nutarimo, pagal kurį iš Merkinės kaip pavojingas visuomenės tvarkai elementas be jokių rimtų priežasčių buvo išsiųstas Vladas Janulevičius. Jis paklausė, kokiais faktais vadovavosi karo komendantas. Atsakydamas krašto apsaugos ministras T. Daukantas teigė, kad čia formaliai viskas gerai. Vadovaujantis valstybės apsaugos įstatymais, karo komendantui suteikta teisė spręsti, kuriuos piliečius jis gali išsiųsti. T. Daukantas pažymėjo, kad įstatymuose apie motyvus nieko nėra pasakyta. Pilietis, kuris buvo išsiųstas, gali pateikti jam skundą, bet tokio skundo nėra. T. Daukantas pažymėjo, kad šis klausimas išsisprendė savaime, nes karo komendantas savo sprendimą panaikino⁸⁴.

Kitas klausimas šiame posėdyje, susijęs su laisvos spaudos varžymu

⁸³ Černius, N. Karo prievolės teisėkūra Lietuvoje (1918–1940). *Karo archyvas*, t. 36, 2023, p. 141; Seimo 155 posėdžio stenograma, 1925 m. sausio 30 d., p. 7–9. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.155> [žiūrėta 2023-02-02].

⁸⁴ V. A. Seimas. *Trimitas*, 1925, Nr. 16, p. 522; Černius, N. Karo prievolės teisėkūra Lietuvoje (1918–1940). *Karo archyvas*, t. 36, p. 141; Seimo 155 posėdžio stenograma, 1925 m. sausio 30 d., p. 7–9. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.155> [žiūrėta 2023-02-02].

per karo cenzūrą, buvo užduotas J. Lapinsko, K. Kregždės ir P. Slevės, kurie teigė, kad karo cenzorius persistengia su suvaržymais, cenzūruoja dalykus, nesusijusius su karo paslaptimis, ir viršija savo kompetenciją. T. Daukantas Seimo nariams priminė, kad karo cenzūra veikia neturėdama įstatymo, dėl to yra daug netvarkos. Jis teigė, kad labai sunku nuspręsti, kur draudimas būtinas, o kur – ne. Taip pat, kaip ir su piliečių išsiuntimu, komendantas turi neribotus įgaliojimus. Galima pateikti skundą ministrui, kuris šį klausimą išspręs⁸⁵.

Šie T. Daukanto atsakymai atskleidžia jo norą laikytis formalumų ir tvarkos, tačiau jis taip pat pripažįsta institucinius trūkumus, rodo realistišką požiūrį į valdymo problemas.

Kitas klausimas, užduotas Seimo atstovo K. Ralio, buvo apie feljetoną⁸⁶ „Ponui Petruiliui apginti“, kuris pasirodė 1925 m. vasario 26 d. „Lietuvos žinių“ dienraščio 46 numeryje. Klausimas buvo susijęs su incidentu, įvykusiu Lietuvos nepriklausomybės metinių šventės proga surengtame Seimo posėdyje. Popiežiaus deleguotas vizitorius apaštalinis arkivyskupas A. Cechini (*A. Zecchini*) su palyda sėdėjo vietose, kurios buvo skirtos ministro pirmininko Vytauto Petrulio ministrų kabinetui. Tai sukėlė opozicijos nepasitenkinimą ir kritiką, jog V. Petrulio sprendimas buvo netinkamas ir kompromituojantis Lietuvos valstybingumą. Feljetonistas šį poelgį vertina teigiamai, priešingai nei opozicija, ir giria V. Petrulį už gerbtiną elgesį. Feljetoną išspausdinus, po savaitės dėl esą valdžios atstovų šmeižimo ir autoriteto žeminimo „Lietuvos žinių“ redaktoriui buvo skirta 500 litų bauda. Incidentas su A. Cechini tapo dar reikšmingesnis, nes tuo metu paaiškėjo jo, kaip Vatikano atstovo, žalinga Lietuvos valstybei veikla, ypač susijusi su Vatikano ir Lenkijos konkordato pasirašymu, kuris buvo vertinamas kaip Lietuvos teisių pažeidimas. Be to, po kiek laiko dėl to paties feljetono „Lietuvos žinių“ dienraštis sulaukė dar vienos – 1000 litų baudos, kuri vėliau T. Daukanto buvo sumažinta iki 200 litų. Jis klausė, ar turi teisę karinė valdžia kištis į politinius ginčus ir laikraščių

---

⁸⁵ Seimo 177 posėdžio stenograma, 1925 m. balandžio 24 d., p. 1. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.177> [žiūrėta 2023-02-04].

⁸⁶ **Feljetonas** – grožinės literatūros ir publicistikos žanras – nedidelis humoristinis arba satyrinis aktualios visuomeninės-politinės, moralinės ar socialinės tematikos kūrinys, paprastai skelbiamas periodinėje spaudoje.

administravimą, ypač kai vyriausybė galėtų šį reikalą spręsti teisme. Į šį klausimą atsakydamas, T. Daukantas pakomentavo savo sprendimą sumažinti baudą „Lietuvos žinioms“ už kontroversišką feljetoną. T. Daukantas retoriškai paklausė: „*Ar visada turėčiau didinti baudas, kad mano veiksmai būtų suprantami?*“ Toliau savo atsakyme jis palygino feljetono autorius su vaikais, teigdamas, kad šie, lyg vaikai, nesupranta savo klaidų, jeigu nebūna nubausti. T. Daukantas nurodė, kad „Lietuvos žinios“ siekė apginti ministrą pirmininką, kuriam pareikštas nepasitikėjimas, ir išreiškė susirūpinimą dėl galimo visuomenės požiūrio pasikeitimo ir naujos koalicijos sudarymo. Jis akcentavo, kad tai kelia pavojų „Lietuvos žinioms“. T. Daukantas baigė savo atsakymą teigdamas, kad Krašto apsaugos ministerija suvokė padarytą klaidą ir kad panašūs dalykai daugiau nepasikartos⁸⁷. Šiame epizode T. Daukanto reakcija atspindi jo norą atsargiai suderinti viešąją nuomonę ir vyriausybės autoritetą.

Kitą klausimą, susijusį su konkrečiu incidentu, kai Alytaus karo komendantas įsikišo į humoristinio laikraščio „Dzūkų Bizūnas“ platinimą, ministrui pirmininkui uždavė Seimo narys K. Grinius. 1925 m. vasarį Kaune išleistas laikraštis, pasak karo komendanto, skleidė visuomenę erzinančias žinias, dėl ko leidėjas Vytas-Vacius Misiūnas buvo nubaustas: jam skirta 14 dienų areštas arba 311 litų bauda, o laikraštis konfiskuotas. Tačiau tuo pat metu „Dzūkų Bizūnas“ buvo laisvai parduodamas Kaune ir kitose Lietuvos vietose. K. Grinius iškėlė šią problemą ir prašė ministro pirmininko imtis priemonių, kad skirtingos Lietuvos apskritys nesiimtų autonomiškų, savavališkų veiksmų, kurie galėtų suardyti šalies vientisumą ir vienodą įstatymų taikymą visoje šalyje. Jis taip pat paklausė, kokių priemonių bus imtasi siekiant apsaugoti piliečių nuosavybę ir laisvę nuo panašių karo komendantų represijų, taip pat rodant rūpestį dėl piliečių teisių ir laisvių apsaugos, nuo pernelyg griežtų ar neteisėtų kariškių intervencijų.

Į tai krašto apsaugos ministras T. Daukantas atsakė, kad nors formaliai Alytaus karo komendantas turėjo teisę uždrausti spaudą, politiką kariuomenėje formuoja tik jis, ministras. T. Daukantas pabrėžė, kad skirtumas tarp Kauno ir Alytaus yra geopolitinis, nes Alytus yra arčiau Lenkijos

⁸⁷ Seimo 177 posėdžio stenograma, 1925 m. balandžio 24 d., p. 2–3. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.177> [žiūrėta 2023-02-04].

sienos, kur informaciją galima lengvai perduoti į užsienį. Jis taip pat gynė Alytaus komendanto veiksmus, nes laikraštyje išspausdintos karikatūros galėjo būti suvokiamos kaip valdžios autoriteto žeminimas. Toliau jis aiškino, kad politikų ir partijų veiksmai dažnai yra motyvuoti noru erzinti valdžią, ypač būnant opozicijoje. Jis atmetė įžūlų kritikos būdą, pabrėždamas, kad nepriimtini pasakymai negali būti svarstomi rimtai. Jis taip pat minėjo, kad greitai planuojama parengti įstatymą dėl karo cenzūros, siekiant išvengti tokių situacijų ateityje.

Įdomus šia tema T. Daukanto pasvarstymas: „*Antra vertus, turiu konkrečiai pasiūlyti, turbūt greitu laiku aš nebebūsiu krašto apsaugos ministras, ir tada prašysiu trečiųjų asmenų teismo iš opozicijos spręsti, kieno galva yra geresnė – šio piliečio ar mano*“.⁸⁸ T. Daukanto požiūris gali būti suvokiamas kaip konservatyvus ir galbūt pernelyg kontroliuojantis. Jis pabrėžė valdžios autoriteto apsaugos svarbą. Jo žodžiai apie asmeninį atsistatydinimą ir teisminį iššūkį opozicijai rodo ryžtą ginti savo pozicijas, taip pat atspindi pasirengimą atsistatydinti, jei to reikėtų dėl politinio spaudimo. Tai liudija jo principingumą, tačiau taip pat atskleidžia galimą polinkį į autoritarizmą, ypač susiduriant su vieša kritika ir opozicijos iššūkiais.

Seimo atstovai K. Ambrozaitis, P. Jočys ir V. Kasakaitis tame pačiame posėdyje kreipėsi į T. Daukantą dėl situacijos intendantūros centrinėse kariuomenės siuvyklose. Jie teigė, kad šiose dirbtuvėse vyksta sisteminiis Lietuvos darbo federacijos narių, darbuotojų ir ištikimų valstybės piliečių persekiojimas, diskriminacija bei išstūmimas iš darbo, naudojant etatų mažinimą, kartu proteguojant bolševikus ir kitus priešvalstybinius elementus. Ypač buvo akcentuojama, kad dirbtuvėse klesti priešvalstybinė propaganda, įskaitant komunistinės literatūros platinimą. Taip pat jie minėjo intendantūros siuvyklų vadovybės, įskaitant plk. lt. Pagirskį, neveiklumą sprendžiant minėtas problemas, nepaisant kelis kartus gautų pranešimų ir skundų. Taigi, atsižvelgdami į kaltinimus, jie iškėlė klausimus: 1. Ar ministras žino apie padėtį intendantūros siuvyklų dirbtuvėse? 2. Kokių veiksmų ketina imtis ministras, kad išspręstų šią problemą?

T. Daukantas atsakė, kad tyrimas pradėtas siekiant išsiaiškinti, ar Pagirskis turėtų būti traukiamas atsakomybėn, ar, atvirkščiai, byla turėtų būti iškelta tiems, kurie jį bandė apšmeižti. Jis teigė, kad tyrimo rezultatai dar nėra aiškūs. T. Daukantas pabrėžė, kad kariuomenė neturėtų

---

⁸⁸ Ten pat, p. 3–4.

būti politizuota, ir reiškė susirūpinimą dėl to, kad kiekvieno darbininko politinės pažiūros tyrimo metu buvo svarbios. T. Daukanto manymu, politika pernelyg įtraukta į nesusijusias sritis. Jis, remdamasis turimais duomenimis, aptarė konkrečius atleidimo atvejus, kai darbuotojai buvo atleisti dėl įvairių priežasčių, pvz., nepakankamos kompetencijos ar netinkamo elgesio. Neatmetė galimybės, kad kai kurie atleidimai galėjo būti neteisėti ar politiškai motyvuoti. Jo teigimu, kai darbuotojai apkaltinti vogimu, administracijos užduotis – tai kontroliuoti. T. Daukantas kritikavo kolektyvinius prašymus, kurie, jo manymu, neturėtų lemti darbuotojų atleidimo. Jis pabrėžė, kad jis ir toliau gins savo pavaldinių autoritetą ir neleis politikai daryti įtakos kariuomenės veiklai, nepaisydamas išorės spaudimo. Atstovui K. Ambrozaičiui, nepatenkintam T. Daukanto atsakymu, jis dar pasakė, kad kol kas nenori daryti galutinių išvadų, nes, anot jo, nėra pakankamai įrodymų, ir pabrėžė, kad negali priimti sprendimų be aiškių įrodymų, tokių kaip komunistų proklamacijos.

Darbo federacijos nariai įsiterpdami kritikavo ministro T. Daukanto argumentus, pabrėždami, kad yra įrodymų, kuriuos ministras atmeta arba kurių nepripažįsta. Jie teigė, kad komunistų literatūra ir proklamacijos yra tikri įrodymai, o ministras nesiklauso jų argumentų. T. Daukantas pažymėjo, kad tardymas techniškai baigtas, tačiau jis dar laukia papildomų įrodymų prieš priimdamas galutinę išvadą. Taip pat atkreipė dėmesį, kad klausimai turi būti nuodugniai išnagrinėti, ir pabrėžė, kad nė vienai partijai negalima leisti įsitraukti į karinę veiklą⁸⁹.

T. Daukanto atsakymas rodo jo norą apsaugoti institucijos autoritetą. Jis šioje situacijoje teigė, kad nepalankiai vertina politikos sąveiką su kariuomene.

1925 m. birželio 9 d. vykusiam Seimo 187-ajame posėdyje buvo svarstomas karių pensijų įstatymo projektas. Krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas palaikė 38-ojo straipsnio pataisas, kuriose nurodyta, kad netenka galios keletas iki tol galiojusių ir, rengėjų nuomone, netobulų įstatymų. T. Daukantas pareiškė, kad tai būtina, norint kariuomenėje išvengti nesusipratimų, kurių iki šiol buvo. Jis teigė, kad šis įstatymas kariuomenei reikalingas kaip oras, ir paprašė kuo greičiau jį priimti ir

⁸⁹ Ten pat, p. 4–5.

įgyvendinti⁹⁰.

1925 m. birželio 23 d. vykusiame Seimo 194-ajame posėdyje vyko trečiasis karių pensijų įstatymo su tam tikromis pataisomis skaitymas. T. Daukantas pastebėjo, kad Teisių komisija įtraukė esminę pataisą, kuria siekiama Lietuvos kariuomenės invalidus išskirti iš kitų kariuomenių invalidų. Jis pabrėžė, kad pagal Klaipėdos konvenciją ir sutartis su Vokietija Lietuva yra įsipareigojusi rūpintis Vokietijos kariuomenės invalidais. Tačiau kilo klausimas dėl Rusijos kariuomenės invalidų lietuvių, tarnavusių Rusijos kariuomenėje. T. Daukanto nuomone, neteisinga versti šiuos asmenis laukti pagalbos, nes jų nėra daug – iš viso 114 invalidų, kuriems reikalinga pensija, ir 31 asmuo, kuriam reikalinga vienkartinė pašalpa, – ir pateikė detalią informaciją apie šiuos karo invalidus. T. Daukantas paragino Seimą atmesti Teisių komisijos siūlomą pataisą, kad šie asmenys gautų reikiamą paramą. Ši pataisa balsų dauguma buvo atmesta.

T. Daukanto pasiūlymas rodo jo norą suteikti vienodas galimybes visiems neįgaliesiems, nepriklausomai nuo jų tarnybos vietos, kad jie būtų tinkamai įvertinti ir palaikyti valstybės, o argumentai ir veiksmai – kad jis buvo pasiryžęs kovoti dėl to, kas, jo nuomone, yra teisinga.

Apibendrinant galima teigti, jog T. Daukantas buvo principingas ir ryžtingas asmuo. Jis siekė užtikrinti tvarką ir saugumą valstybėje, tačiau jo veiksmai taip pat atskleidžia polinkį į autoritarizmą.

T. DAUKANTO NESUTARIMAI SU KITAIŠ KARININKAIS, POLITIKAIS IR JO VAIDMUO TAUTININKŲ IR KRIŠČIONIŲ DEMOKRATŲ KONFLIKTE

1926–1928 m. tarp Lietuvos kariuomenės vadovybės ir civilinės valdžios vyko nuolatinė trintis, kurią dar labiau aštrino po 1926 m. gruodžio perversmo naujai įsigalėjusi tautininkų vadovybė ir krikščionių demokratų opozicija. T. Daukantas, po perversmo eidamas krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko pareigas, atsidūrė šios sankirtos

---

⁹⁰ Seimo 187 posėdžio stenograma, 1925 m. birželio 9 d., p. 12. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.187> [žiūrėta 2023-02-04].

centre. Jo siekis konsoliduoti vadovavimo grandinę bei remtis „vieningumo principu“⁹¹ kariuomenės valdyme nuosekliai kirtosi su dalies generolų ir pulkininkų įtvirtintomis įtakos zonomis, o politinis fonas (po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo) šiuos nesutarimus pavertė viešais konkurencinių konfliktų ciklais.

Vienas ryškiausių konfliktų tarp T. Daukanto ir tuomečio Vyriausiojo štabo viršininko gen. ltn. Kazio Ladygos kilo dar 1925 m. rudenį, T. Daukantui deklaravus ketinimą tiesiogiai pavesti užduotis visų įstaigų ir dalių vadams, kas štabo buvo suprasta kaip nepasitikėjimas jo kompetencija. Ši situacija privertė K. Ladygą grasinti atsistatydinimu, ir T. Daukantas jį priėmė. Tačiau netrukus, po slaptų derybų su Lenkija ir kritus V. Petručio vyriausybei, naujasis krašto apsaugos ministras L. Bistras vėl grąžino K. Ladygą į štabą, o T. Daukantas po kurio laiko išėjo į atsargą⁹². Tačiau po 1926 m. gruodžio perversmo politinė ir institucinė konfigūracija pasikeitė: 1927 m. pavasarį K. Ladyga buvo paskirtas Trečiosios karo apygardos viršininku, o 1927 m. rugsėjo 9 d. išleistas į atsargą, taip faktiškai užbaigiant jo konfrontaciją su T. Daukantu. Nuo to laiko konfliktas, kurio pagrindas buvo asmeninė priešprieša, įgijo platesnę karinę-politinę dinamiką, o T. Daukanto siekis vadovaujantis „vieningumo principu“ sutelkti vadovavimo grandinę sutapo su tautininkų vykdyta kariuomenės depolitizacijos (opozicijai artimų asmenų šalinimo) linija⁹³.

1926 m. gruodžio 24 d., praėjus savaitei po perversmo, įvyko reikšminga politinė rokiruotė: gen. ltn. T. Daukantas buvo paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku ir pakeitė plk. P. Plechavičių. Šis pakeitimas, nors ir neturėjo tiesioginių dokumentuotų priežasčių, rodo T. Daukanto, kaip kompromisinės figūros tarp krikdemų ir tautininkų, vaidmenį, atsižvelgiant į jo, kaip krašto apsaugos ministro, ankstesnę patirtį V. Petručio vyriausybėje. Matyt, T. Daukantas galėjo būti laikomas saugesniu variantu. Tai leidžia manyti, kad buvo siekiama stabilizuoti karinę valdžią ir paša-

⁹¹ Vaičėnionis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, p. 65; Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 176.

⁹² Gen. ltn. T. Daukanto tarnybos eiga. LCVA, f. 1787, ap. 3, b. 269, l. 2.

⁹³ Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, p. 119.

linti neparankius karininkus⁹⁴.

1927 m. rugpjūtį T. Daukantas, sustiprinęs savo pozicijas Lietuvos kariuomenėje, tapo krašto apsaugos ministru. Jo autoritetas ir populiarumas kariuomenėje dar labiau išaugo po sėkmingai likviduoto 1927 m. rugsėjo 9 d.⁹⁵ vykusio Tauragės sukilimo⁹⁶. T. Daukantas buvo svarbus A. Voldemaro sąjungininkas, nuolat palaikantis plk. Vladą Skorupskį, vieną Slaptosios karininkų sąjungos narių, kylančiuose konfliktuose su kitais karininkais⁹⁷. Iškart po perversmo įtampa kilo tarp plk. V. Skorupskio, atstovavusio Slaptajai karininkų sąjungai, ir plk. P. Plechavičiaus⁹⁸ bei krašto apsaugos ministro Antano Merkio. Dėl nesutarimų 1927 m. gruodžio 17 d. pulkininkas V. Skorupskis buvo pašalintas iš Vyriausiojo štabo Administracijos valdybos viršininko pareigų ir perkeltas į Karo mokslo valdybos viršininko pareigas⁹⁹. Slaptoji karininkų sąjunga kartu su plk. V. Skorupskiu persikėlė į Karo mokslo valdybą. Šios organizacijos tikslas buvo karinis ir tautinis karių ugdymas, siekiant apsaugoti juos nuo išorės įtakų, naudojant Karo mokslo draugijos ratelius. Sąjungos nariai įsipareigojo dalyvauti šiuose rateliuose, skleidžiant sąjungos idėjas ir formuojant lietuvišką karo doktriną bei tradicijas¹⁰⁰.

Tuo metu prie krašto apsaugos ministro kaip ypatingų reikalų karininkas dirbo gen. lt. (nuo 1927 m. vasario) Vincas Grigaliūnas-Glovackis¹⁰¹, kuris inicijavo drausminę procedūrą dėl V. Skorupskio santykių su viršininkais ir jo viešai reikštos kritikos kariuomenės vadovybei, o Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko pareigas jau ėjo plk. Povilas Plechavičius¹⁰² (nuo 1927 m. rugpjūčio), anksčiau ėjęs Generalinio šta-

---

⁹⁴ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 186.

⁹⁵ Anušauskas, A. *Lietuvos žvalgyba*. Vilnius, 2014, p. 144.

⁹⁶ Žr. plačiau: Čepas, R. *Plečkaitininkai*. Vilnius, 2000, p. 49–88.

⁹⁷ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 186.

⁹⁸ Jurevičiūtė, A. Pulkininkas leitenantas T. Daukantas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, t. 2. Sud. G. Surgailis. Vilnius, 2008, p. 102.

⁹⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 7. Vilnius, 2007, p. 98.

¹⁰⁰ Vaičenonis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, p. 72

¹⁰¹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 3. Vilnius, 2003, p. 218.

¹⁰² *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 6. Vilnius, 2006, p. 233–234.

bo valdybos viršininko ir kavalerijos viršininko pareigas. Nepaisydamas siūlymų atleisti, krašto apsaugos ministras gen. ltn. T. Daukantas (1927–1928 m.) V. Skorupskio neatleido ir 1928 m. balandžio 1 d. paskyrė Aukštųjų karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų viršininku¹⁰³.

Kęstučio Kilinsko nuomone, plk. T. Daukanto sprendimą galima paaiškinti jo gerais santykiais su A. Voldemaru, nes Slaptosios karininkų sąjungos nariai buvo pagrindinė A. Voldemaro parama kariuomenėje, kurią jis siekė išsaugoti.

1927 m. lapkričio mėn. tarp plk. P. Plechavičiaus ir gen. ltn. T. Daukanto kilęs konkurencinis konfliktas dėl krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko kompetencijų tėsėsi. Tai pastebėjo net Lenkijos karinė žvalgyba. 1927 m. lapkričio mėn. Lenkijos kariniuose raportuose užsiminta apie konfliktą tarp valdžią palaikančių karininkų. 1927–1928 m., esant įtemptiems santykiams su Lenkija, šie nesutarimai tarp karininkų dėl skirtingų požiūrių į santykius su Lenkija dar labiau išsiplieskė. P. Jurgėlos teigimu, šis konfliktas ir lėmė plk. P. Plechavičiaus atleidimą iš kariuomenės¹⁰⁴.

Skirtumai tarp plk. P. Plechavičiaus ir vyriausybės požiūrio į santykius su Lenkija buvo užfiksuoti jo pokalbio su Švedijos konsulu E. Holmgrenu metu, kai plk. P. Plechavičius pareiškė, kad kartu su savo padėjėju plk. V. Skorupskiu „neoficialiai ir toliau veiks šalia Vyriausybės“¹⁰⁵.

Pažymėtina, kad plk. P. Plechavičiaus pašalinimas galėjo sustiprinti A. Voldemaro ir jo šalininkų įtaką kariuomenės vadovybei. Kadangi plk. P. Plechavičius buvo laikomas vienu įtakingiausių vadovybėje karininkų, A. Voldemarui, siekiančiam didinti savo įtaką, buvo būtina jį pašalinti, kas ir įvyko 1929 m. vasario mėn.¹⁰⁶

¹⁰³ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, p. 98.

¹⁰⁴ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*, p. 97; Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 187.

¹⁰⁵ Vaičenonis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, p. 68; Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 187.

¹⁰⁶ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 187–188.

Matyt, šis konfliktas pakenkė ir T. Daukantui, nes 1928 m. spalį jis buvo atleistas iš pareigų. Nors, atsižvelgiant į jo, kaip jūrų karininko, profilį, buvo galima tikėtis, kad jis bus paskirtas Lietuvos karinių jūrų reikalų (plačiaja prasme) tvarkyti, tačiau buvo išsiųstas į užsienį – paskirtas Lietuvos generaliniu konsulu Pietų Amerikoje¹⁰⁷.

T. Daukanto konfliktai su K. Ladyga ir P. Plechavičiumi nebuvo vien asmeninių ambicijų rezultatas: jie reflektavo platesnę politinės ir karinės valdžios santykių transformaciją po 1926 m. perversmo. T. Daukanto pastangos centralizuoti vadovavimą, išlaikyti „jaunųjų“ karininkų paramą ir suderinti kariuomenės kursą su tautininkų vyriausybės prioritetais sukėlė trintį su įtakingais generolais, ypač tais, kurių ryšiai ar požiūris (pvz., į santykius su Lenkija) nesutapo su vyriausybės linija. Tai paaiškina tiek K. Ladygos pašalinimą, tiek ilgalaikę įtampą su P. Plechavičiumi.

T. DAUKANTO VEIKLA 1926 M. GRUODŽIO 17 D. PERVERSMO KONTEKSTE

1926 m. rudenį gen. ltn. K. Ladyga, pulkininkai V. Skorupskis ir P. Plechavičius pradėjo organizuoti perversmą. Perversmo vadovų trejetą sudarė karininkai, artimi tautininkams ir krikščionims demokratams. Vienas perversmo dalyvių, artimas tautininkams, po perversmo užėmė Vyriausiojo štabo viršininko ir krašto apsaugos ministro postą – tai buvo T. Daukantas, kuris siejo plk. V. Skorupskį ir plk. P. Plechavičių su Slapčiaja karininkų sąjunga¹⁰⁸. Pasak Vytauto Petronio, krikščionys demokratai pasinaudojo tautininkais ir kitomis dešiniųjų grupėmis, stiprindami savo pozicijas prieš politinius priešininkus, ypač prieš 1926 m. perversmą ir po jo¹⁰⁹.

1926 m. gruodžio mėn. perversmas buvo svarbus įvykis, ir jame aktyvų vaidmenį atliko Slaptoji karininkų sąjunga, kuriai priklausė jaunosios kartos karininkai. Šie karininkai, įsitraukę į Nepriklausomybės kovas

---

¹⁰⁷ Eidintas, A.; Senn, A. E. *Antanas Smetona and His Lithuania: From the National Liberation Movement to an Authoritarian Regime (1893–1940)*, p. 340.

¹⁰⁸ T. Daukanto tardymo protokolas, 1941 m. sausio 7 d. *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 32880, l. 80.

¹⁰⁹ Petronis, V. The Emergence of the Lithuanian Radical Right Movement, 1922–1927. *Journal of Baltic Studies*, 46(1), 2015, p. 87.

nuo 1919 m., buvo pagrindinė jėga, grąžinusi Antaną Smetoną į valdžią. Apie pasiruošimą gruodžio 17 d. perversmui rašęs P. Jurgėla įvardijo vidaus reikalų ministrą V. Požėlą kaip asmenį, kuris buvo kaltinamas dėl pradinio chaoso šalyje, nes susilpnino saugumo policiją ir viešosios policijos autoritetą. Šis destabilizavimas sukėlė kariuomenės vadovybės, o vėliau ir bendrą nepasitenkinimą vyriausiąja krašto vadovybe, įskaitant Respublikos prezidentą K. Grinių ir ministrą pirmininką M. Sleževičių, kurie, pasak jo, nesiėmė veiksmų besiplečiančiai netvarkai likviduoti. Kaip savo atsiminimuose rašo K. Žukas, „*buvo sudarytas veikimo centras, jei taip galima pavadinti, revoliucinis generalinis štabas, kurio būstinė buvo Aukštuosiuose karininkų kursuose. Ten veikė pulkininkas Skorupskis ir Daukantas ir majorai Šarauskas ir Kalmantas. Jie palaikė glaudų ryšį ir su kpt. Mačiuika, ir su abiejų opozicinių partijų centro komitetais*“¹¹⁰.

Daugelis karininkų, įskaitant tokias asmenybes kaip gen. K. Ladyga, plk. T. Daukantas, kpt. A. Mačiuika, mjr. P. Plechavičius, plk. V. Skorupskis, plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, plk. J. Petrutis, kpt. P. Klimaitis, kpt. V. Steponaitis, mjr. Bačkis, mjr. Slapšys, mjr. J. Tomkus, mjr. M. Kalmantas ir mjr. J. Šarauskas, dalyvavo pasiruošimo perversmui Kauno įguloje veiksmuose, į kuriuos buvo įtraukti ne tik karininkai, bet ir dalis studentų. P. Jurgėlos teigimu, kariuomenės vadovybė apie tai buvo informuota, tačiau Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. lt. K. Škirpa buvo susitelkęs į kariuomenės reorganizaciją, todėl galbūt skyrė nepakankamai dėmesio perversmo grėsmei¹¹¹. Robertas W. Heingartneris¹¹² savo dienoraštyje teigė, kad 1927 m. gegužės 6 d. tuometis Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas buvo vienas 1926 m. gruodžio mėn. sukilimo vadų: „*Sakoma, kad pulkininkas T. Daukantas kariuomenėje yra toks įtakingas, kad be jo paramos jokia vyriausybė neišsilaikytų nė dienos.*“¹¹³

J. Vaičėnonis, analizuodamas 1926 m. Lietuvoje vykusio perversmo organizavimo aplinkybes ir kartu vertindamas svarbius asmenis ir jų vaidmenis planuojant ir vykdant perversmą, aptarė perversmo strateginio

¹¹⁰ Žukas, K. *Žvilgsnis į praeitį: žmogaus ir kario atsiminimai: medžiaga istorikams*. 2-asis leid. Vilnius, 1992, p. 320.

¹¹¹ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*, p. 33.

¹¹² Robert W. Heingartner (JAV konsulas Kaune 1926–1927 m.).

¹¹³ Heingartner, R. W. *Lithuania in the 1920s*, p. 135.

plano kūrimą. Šio plano kūrėjas gen. št. plk. V. Skorupskis buvo neoficialiai veikusios Slaptosios karininkų sąjungos vadovas, jis turėjo palaikyti ryšius su atsargos plk. ltn. Antanu Merkiu. Perversmo pagrindiniai vykdytojai pagal V. Skorupskio planą turėjo būti gen. št. mjr. Povilas Plechavičius ir plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, tačiau abu dar prieš jam prasidedant buvo areštuoti, tad reikėjo pasirinkti kitus aktyvių veiksmų vykdytojus. Todėl svarbus vaidmuo teko karo aviacijos kapitonui Jonui Pyragiui, kuris veikė kartu su penkiais Slaptojo komiteto nariais. Dauguma perversmo vykdytojų: gen. Vladas Nagevičius, gen. Jonas Bulota, ltn. Juozas Bačkauskas, kpt. Juozas Matulevičius, kpt. Antanas Mačiuika – buvo artimi tautininkams savo pažiūromis, tačiau buvo ir krikščionims demokratams artimų asmenų, kaip gen. ltn. K. Ladyga. Nors K. Ladyga iš pradžių buvo vienas perversmininkų organizacinių lyderių, jis kritiniu momentu pasitraukė iš aktyvaus dalyvavimo. Į jo vietą V. Skorupskis numatė T. Daukanto kandidatūrą, bet jis laikėsi laukimo taktikos, ir sukilimo vairas liko V. Skorupskio rankose¹¹⁴. Galima manyti, kad tai rodo T. Daukanto atsargumą. Gen. ltn. T. Daukantas buvo siejamas su Slaptąja karininkų sąjunga, kartu su plk. V. Skorupskiu ir plk. P. Plechavičiumi¹¹⁵.

Anot Petro Jurgėlos, T. Daukantas 1926 metais bandė tapti krikščionių demokratų Ūkininkų sąjungos nariu, bet nebuvo priimtas dėl savo neapibrėžtos pasaulėžiūros¹¹⁶. O Algis Bitautas teigė, kad T. Daukantas priklausė Lietuvos ūkininkų partijai (toliau – LŪP). 1927 m. balandžio 12 d. A. Smetona paleido III Seimą ir neskelbė naujų rinkimų, o LŪP atšaukė savo narius iš 14-osios vyriausybės. Tie, kurie nepakluso, įskaitant T. Daukantą, buvo pašalinti iš partijos¹¹⁷.

P. Jurgėla pabrėžė, jog daugelis karininkų tikėjosi, kad P. Plechavičius po perversmo liks Vyriausiojo štabo viršininku. Vis dėlto 1927 m. sausio 4 d. P. Plechavičius tapo Generalinio štabo valdybos viršininku, t. y. Vyriausiojo štabo viršininko pirmuoju padėjėju, o į Vyriausiojo štabo viršininko pareigas buvo paskirtas T. Daukantas. Tai reiškė, kad P. Plechavi-

---

¹¹⁴ Vaičėnionis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, p. 62–63.

¹¹⁵ T. Daukanto tardymo protokolas, 1941 m. sausio 7 d. *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 32880, l. 80.

¹¹⁶ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*, p. 64.

¹¹⁷ Bitautas, A. Augustino Voldemaro vyriausybės ministrų personalijos (1926 12 17–1929 m. pabaiga). *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 89, Nr. 1, 2013, p. 9.

čiaus galimybės išlaikyti Vyriausiojo štabo viršininko postą buvo ribotos dėl T. Daukanto įtakos ir politinių manevrų¹¹⁸.

Istoriografijoje visur rašoma, kad T. Daukantas dalyvavo 1926 m. gruodžio 17 d. perversme, taigi kyla su tuo susijusių klausimų: ką jis tuo metu veikė ir koks buvo jo vaidmuo, kodėl po perversmo jis buvo paskirtas į šias aukštas ir atsakingas pareigas? Rasti šaltiniai byloja, kad perversmo metu T. Daukantas, kaip tuometis Šaulių sąjungos Centro valdybos pirmininkas, tuo metu populiarus tiek kariuomenėje, tiek tarp šaulių, buvo nuvykęs prižiūrėti šaulių. Mažeikiuose vyko manevrai, į juos suvažiavo daug Šaulių sąjungos būrių¹¹⁹. Šaulių pasiruošimą dalyvauti perversme ir T. Daukanto vaidmenį jame patvirtina ir A. Jurevičiūtė¹²⁰.

1926 m. gruodžio 15 d. įvyko Centro valdybos posėdis, kuriame buvo aptartos ir Šaulių sąjungos darbo sąlygos. Be kitų, posėdyje dalyvavo ir Seimo pirmininkas, Centro valdybos narys J. Staugaitis. Centro valdybos pirmininkas ats. plk. T. Daukantas pranešė, kad aplinkybių verčiamas atsistatydina iš šių pareigų. Jis nurodė kelias priežastis, įskaitant vidaus įvykius sąjungoje ir vyriausybės sluoksnių tam tikrą prieš jį nusistatymą, kuris trukdė jam efektyviai dirbti. Be to, kaip atsistatydinimo motyvą paminėjo ir pablogėjusią sveikatą. Nepaisant to, posėdžio dalyviai vienbalsiai išreiškė pasitikėjimą T. Daukantu ir paragino jį toliau eiti Centro valdybos pirmininko pareigas dėl sąjungos ir Lietuvos gerovės. Atsižvelgdamas į kolegų prašymus, T. Daukantas nutarė nebeatsistatydinti ir, siekdamas pagerinti sveikatą, išėjo vieno mėnesio atostogų¹²¹.

Gavęs atostogų, jis nuvyko stebėti Mažeikių šaulių manevrų. Po manevrų turėjo vykti Kazio Griniaus 60-mečio minėjimas, bet buvo atšauktas vietinės rinktinės vado, visiems pranešusio, kad visoje šalyje paskelbta karo padėtis. Dalis šaulių su policija buvo pasiūsti patruliuoti gatvėse. Po 24 valandų, jau gruodžio 18 d. naktį, traukiniu atvažiavo karininkai su kareiviais. Juos pasitiko rinktinės vadas. Jam buvo pranešta, kad dieną buvo suimti keli komunistai¹²².

¹¹⁸ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*, p. 64–65.

¹¹⁹ Kenstavičius, A. Mažeikių šaulių manevrai. *Trimitas*, 1927, Nr. 1, p. 12.

¹²⁰ Jurevičiūtė, A. Lietuvos šaulių sąjungos ir buvusių karių organizacijų bendros veiklos apžvalga (1923–1940). *Karo archyvas*, t. 37, 2022, p. 59.

¹²¹ Centro v-bos pirmininko atostogos. *Trimitas*, 1926, Nr. 50, p. 1508.

¹²² Kenstavičius, A. Mažeikių šaulių manevrai. *Trimitas*, 1927, Nr. 1, p. 12.

Iš šių fragmentų galima susidaryti įspūdį, kad T. Daukanto užduotis buvo nuvykti į Mažeikius ir prižiūrėti pratybose dalyvaujančius Šaulių sąjungos būrius. Gavus žinių, kad perversmas įvykdytas sėkmingai, manevrai gruodžio 18 d. 14 val. buvo baigti. Labai gali būti, kad Šaulių sąjungos manevrai buvo surengti būtent dėl to, kad vyktų perversmo metu ir T. Daukantas, kaip tuometis Šaulių sąjungos Centro valdybos pirminkas, būtų tokioje pozicijoje, kurioje jiems galėtų daryti įtaką, jeigu to prireiktų.

Plk. T. Daukantas grįžo į aktyvią karo tarnybą po 1926 m. gruodžio 17-osios perversmo, kuris sudarė sąlygas jam gauti Vyriausiojo štabo viršininko pareigas. Jo veikla šiame poste buvo glaudžiai susijusi su tautininkų valdžios įtvirtinimu.

1927 m. rugpjūčio 9 d., po A. Merkio atsistatydinimo, T. Daukantas vėl užėmė krašto apsaugos ministro postą. Tačiau šis laikotarpis buvo sudėtingas dėl politinio nestabilumo, įskaitant kairiųjų suorganizuotus maištus Alytuje ir Tauragėje bei plk. J. Petruičio demaršą, reikalaujant skubiai sudaryti koalicinę vyriausybę.

1927 m. T. Daukantas patyrė asmeninio gyvenimo pokyčių – jis vedė Petronėlę Čiuvinskaitę iš Mažeikių¹²³, o po metų jie susilaukė dukros Marijos Danguolės. Be to, paminėjo savo 25 metų, per kuriuos buvo paaukštintas iki generolo leitenanto, tarnybos kariuomenėje sukaktį¹²⁴.

Vis dėlto, nors T. Daukanto karinė karjera buvo sėkminga, 1928 m. lapkričio 25 d. dėl nesutarimų su ministru pirmininku A. Voldemaru ar A. Smetona jis pasitraukė iš vyriausybės ir pradėjo dirbti Valstybės Taryboje.

T. DAUKANTO – VYRIAUSIOJO ŠTABO VIRŠININKO VEIKLA 1926–1927 M.

P. Jurgėlos teigimu, eidamas Vyriausiojo štabo viršininko pareigas, plk. T. Daukantas gilinosi į kariuomenės administracinius reikalus, o faktinės Vyriausiojo štabo viršininko pareigos, susijusios su kariuomenės operacijų ir karinių procesų valdymu, teko plk. P. Plechavičiui, kuris

---

¹²³ Pulkininko T. Daukanto jungtuvės. *Trimitas*, 1927, Nr. 38, p. 1203.

¹²⁴ Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, p. 119.

tarnaudamas Generaliniame štabe buvo įgijęs atitinkamos patirties ir turėjo reikiamų įgūdžių šioms funkcijoms atlikti¹²⁵. Nepaisant to, rasta medžiaga byloja, kad T. Daukantas, eidamas savo tiesiogines pareigas, visgi tam darė įtaką. Be to, jis, nuo 1924 m. eidamas krašto apsaugos ministro pareigas, patirties ir žinių apie kariuomenę, kai ja rūpinosi, tikrai turėjo įgyti.

1926 m. gruodžio 24 d. plk. T. Daukantas buvo paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku. Jo iniciatyva buvo išanalizuota, dalyvaujant mjr. P. Plechavičiui, Generalinio štabo valdybos viršininkui, Lietuvos priešlėktuvinės gynybos būklė. Jie pateikė raportą krašto apsaugos ministrui plk. Antanui Merkiui, kuriame pabrėžė būtinybę stiprinti zenitinę artileriją, atsižvelgiant į geografinį artumą ir potencialią Lenkijos, kurios aviacija buvo stipri ir nuolat tobulinama, grėsmę. Šiame raporte buvo išdėstytos ir konkrečios rekomendacijos: kiekviena Lietuvos kariuomenės divizija turėtų būti aprūpinta bent viena priešlėktuvine baterija, o iš viso turėtų būti keturios baterijos, kartu su papildoma grupe, sudaryta iš 3–4 baterijų. Akcentuota, kad, netikėtai kilus karui, zenitinės artilerijos įsigyti būtų sudėtinga, o karininkai nebūtų pasirengę efektyviai vykdyti priešlėktuvinės gynybos¹²⁶.

1926 m. gruodžio 28 d. aplinkraštyje Nr. 42 Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas ir krašto apsaugos ministras plk. ltn. A. Merkys įsakė visų dalių karininkams susipažinti su aplinkraščiu ir prižiūrėti jo pildymą. Aplinkraštyje akcentuojamas sveiko karininkų ir karių patriotizmo palaikymas, kad būtų sustiprintas kariuomenės autoritetas tiek visuomenės, tiek kaimyninių valstybių akyse. Pabrėžiama, kad kariuomenė turi išlaikyti aukštą autoritetą ne tik tarnybos, bet ir kitu metu, už jos ribų vengiant netinkamo elgesio. Iškeliamas kariuomenės vieningumas. Skatinama kariams pritaikyti ir organizuoti kultūrinę veiklą: „*Vakarėliai, paskaitos ir orkestrai turi būti prieinami visoms kariuomenės dalims.*“¹²⁷ Nenuostabu, kad toks šio aplinkraščio turinys ką tik po įvykusio perversmo rodė nesaugumo jausmą ir norą legitimuoti naujos valdžios režimą, o

¹²⁵ Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*, 1978, p. 47.

¹²⁶ Babilas, D. Priešlėktuvinės Kauno gynybos planai 1926–1928 m. *Kauno istorijos metraštis*, t. 5, 2004, p. 279.

¹²⁷ Krašto apsaugos ministro plk. ltn. A. Merkio ir Vyr. št. viršininko T. Daukanto aplinkraštis Nr. 42, 1926 m. gruodžio 28 d. LCVA, f. 929, ap. 2, b. 976, l. 124.

1927 m. sausio 29 d. plk. T. Daukanto instrukcijoje karo cenzoriui buvo nurodyta, kad laikraščiuose negalima leisti skelbti neigiamų žinių apie Krašto apsaugos ministeriją ir kariuomenę. Taip pat draudžiama spausdinti straipsnius apie 1926 m. gruodžio 17 d. įvykius, tuometę valdžią ir santvarką. Cenzūra turėjo neleisti viešinti medžiagos, kuri, net pateikta nekalta forma, atskleistų Lietuvos politinę ir socialinę situaciją¹²⁸.

1926 m. gruodžio 29 d. Užsienio reikalų ministerijos (URM) Politinio departamento direktorius B. K. Balutis pasiūlė užmegzti ryšius tarp Hagos ir Lietuvos topografijos įstaigų¹²⁹.

1927 m. sausio 8 d. Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas atsakė B. K. Balučiu, kad nemato kliūčių ryšiams su Hagos topografijos įstaiga užmegzti¹³⁰, juo labiau kad Lietuvos kariuomenė tuo metu šalyje vykdė didelius topografijos darbus. Jis siūlė, jeigu URM sutiktų, tiesioginį susirašinėjimą su Hagos topografijos įstaigos direktoriumi pavesti Vyriausiojo štabo Operacijų skyriaus Topografijos daliai.

1927 metais Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas iškėlė idėją, kad Švietimo ministerija galėtų suteikti Karo mokyklą baigusiems leitenantams teisę tapti liaudies mokytojais. Tačiau šis pasiūlymas nebuvo priimtas. Švietimo ministerijos aukščiausiasis mokslo tarėjas J. Baronas paaiškino, kad leitenantai, baigę Karo mokyklą, negali gauti mokytojo teisių pagal galiojančius įstatymus, bet galėtų būti laikomi abiturientais, vadinasi, turėtų teisę mokytis universitetuose. J. Baronas taip pat pabrėžė, kad net universitetų absolventai, norintys tapti liaudies mokytojais, privalo išlaikyti nustatytus pedagogikos dalykų egzaminus. Vis dėlto jis paminėjo, kad Karo mokyklą baigę leitenantai, atsižvelgiant į jų kvalifikaciją, galėtų pretenduoti į gimnastikos mokytojų pareigas aukštesniosiose mokyklose ir į jas būti

---

¹²⁸ Vaičėnionis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, p. 121.

¹²⁹ URM Politinio departamento direktoriaus B. K. Balučio informacija dėl topografinių įstaigų ryšių užmezgimo Vyr. št. viršininkui plk. T. Daukantui, 1926 m. gruodžio 29 d. *Ten pat*, ap. 3, b. 603, l. 20.

¹³⁰ Vyr. št. viršininko plk. T. Daukanto atsakymas dėl topografinių įstaigų ryšių užmezgimo URM Politinio departamento direktoriui B. K. Balučiu, 1927 m. sausio 8 d. *Ten pat*, l. 23.

priimti¹³¹.

Lietuvos karinė vadovybė stengėsi kelti karininkų kvalifikaciją, o ypatingą dėmesį skyrė užsienio karo mokyklose besimokantiems karininkams. 1927 m. liepos mėn. Čekoslovakijos generalinio štabo akademijos vyresniojo kurso klausytojai, tarp jų Lietuvos karininkai plk. P. Kubiliūnas ir mjr. J. Kibirkštis, turėjo vykti į Prancūziją. Kelionės tikslas buvo praktiškai pritaikyti akademijoje įgytas teorines žinias analizuojant vietos įvykius, kas, T. Daukanto nuomone, turėtų turėti ypatingą naudą. Jis kreipėsi į Tiekimų skyriaus viršininką, siekdamas suteikti finansinę paramą kelionės išlaidoms apmokėti, skiriant plk. P. Kubiliūnui ir mjr. J. Kibirkščiui po 3000 litų (300 dolerių)¹³².

Lietuvos vyriausybė komandiravo du karininkus – kpt. I. E. Kraunaitį ir kpt. B. Tarulį – į Prancūzijos aukštąją kavalerijos mokyklą Saumure 1926–1927 m. mokytis. Kiekvienam jų iš savo lėšų reikėjo padengti 545 litus išlaidų. Dėl šios finansinės naštos Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas paprašė Tiekimų skyriaus viršininko šiems karininkams skirti papildomai lėšų¹³³.

Šie pavyzdžiai rodo Vyriausiojo štabo viršininko plk. T. Daukanto pastangas užtikrinti reikiamą karininkų komandiruočių finansavimą.

1927 m. balandžio 13 d. krašto apsaugos ministras A. Merkys ir Vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas įsteigė komisiją, kurios uždutis buvo tvarkyti ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų esančius žuvusių ir mirusių Lietuvos karių kapus. Komisijos pirmininku iš pradžių buvo paskirtas plk. ltn. Raimundas Burokas, vėliau – plk. ltn. Vytautas Augustauskas¹³⁴.

1927 m. balandžio 28 ir gegužės 10 d. Aukštųjų karininkų kursų viršininkas gen. L. Radas-Zenkavičius kreipėsi į Vyriausiojo štabo viršininką plk. T. Daukantą, prašydamas įsteigti Generalinio štabo skyrių, nes tam yra tinkamas metas. Savo prašymą L. Radas-Zenkavičius motyvavo tuo,

¹³¹ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. I, p. 115–116.

¹³² Vyr. št. viršininko plk. T. Daukanto raštas Nr. 38850 Tiekimų skyriaus viršininkui, 1927 m. balandžio 21 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 97, l. 58.

¹³³ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II, p. 189.

¹³⁴ Surgailis, G. *Lietuvių karių kapinės Červonkoje. Kariūnas*, 2018, Nr. 1 (136), p. 43.

kad sustiprėję Aukštieji karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursai, turima pakankamai aukštojo karo mokslo dėstytojų ir instruktorių ir kilo būtinybė suvienodinti karininkų pažiūras ir galutinai nustatyti bei įgyvendinti karo doktriną. Pasiūlyta Generalinio štabo kursus organizuoti pagal griežtus atrankos kriterijus, įtraukiant į juos tik tuos karininkus, kurie yra tarnavę ne mažiau kaip 3–4 metus rikiuotės daliniuose, turi puikius atestatus, yra sveiki ir ne aukštesnio nei kapitono laipsnio¹³⁵.

1927 m. liepos 27 d. profesorius A. Voldemaras ir plk. T. Daukantas, atsižvelgdami į aukštojo karo mokslo poreikį, pasirašė įsakymą kariuomenei Nr. 92 dėl Generalinio štabo skyriaus prie Aukštųjų karininkų kursų įsteigimo nuo gruodžio 1 d. Egzaminai kandidatams, įskaitant matematikos, taktikos, istorijos ir kitų dalykų, kuriuos jie turės laikyti, buvo numatyti gruodžio 1–10 d.¹³⁶

1926–1927 m. plk. T. Daukanto, tuo metu Vyriausiojo štabo viršininko, veikla labiau atskleidžia jo kaip administratoriaus ir koordinatoriaus nuosaikų vaidmenį, nei ryškią doktrininę lyderystę. Jo iniciatyvos ar parama sprendimams – priešlėktuvinės gynybos planų koregavimas, atsižvelgiant į biudžeto ribojimus, topografinio aprūpinimo darbų organizavimo tobulinimas ir ryšiai su Hagos topografijos įstaiga, karininkų kvalifikacijos kėlimas ir Generalinio štabo skyriaus steigimo palaikymas, vidaus tvarkos ir reputacijos užtikrinimo priemonės (kultūrinis darbas daliniuose, cenzūros gairės), taip pat atskiros operatyvinės reakcijos – rodytų adaptacinį, į stabilizavimą ir parengtį orientuotą kursą po 1926 m. gruodžio perversmo. Turint omenyje T. Daukanto profesinę patirtį jūrinių kystėje, jo indėlis šiuo laikotarpiu, regis, buvo labiau „įgalinantis“ ir palaikantis bendrą kryptį, nei ją savarankiškai formuojantis. Todėl P. Jurgėlos tezę apie „simbolinį“ viršininką galima laikyti pernelyg supaprastinančia, bet ir kategoriškas teiginys apie reikšmingą doktrinos architektą būtų per drąsus; tikslinga kalbėti apie ribotomis sąlygomis kariuomenės stabilizavimo ir pasirengimo tobulinimo liniją.

---

¹³⁵ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II, p. 85–86.

¹³⁶ Ten pat, p. 86–87.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VEIKSMAI LIETUVOS IR LENKIJOS KRIZĖS (1926–1928 M.) IR NACIONALINIO SAUGUMO POLITIKOS KONTEKSTE

1926 m. gegužės 12 d. Lenkijoje prasidėjo maršalo J. Pilsudskio vadovaujamas perversmas, nukreiptas prieš tuometę Vincento Vitoso vyriausybę. Jau gegužės 15–16 d. J. Pilsudskis formavo naują ministrų kabinetą. Jį greitai pripažino III lenkų korpuso vadovybė, dislokuota Vilniaus krašte, anksčiau užgrobtame Lenkijos. Šis politinis judėjimas sukėlė nerimą Lietuvoje, ypač dėl J. Pilsudskio ankstesnių veiksmų 1919–1920 m., kai jis vadovavo Vilniaus krašto okupacijai.

1927 m. rugsėjo 19 d. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius ir Generalinio štabo valdybos viršininkas gen. št. plk. P. Kubiliūnas konfidencialiame raporte krašto apsaugos ministrui T. Daukantui pabrėžė, kad Lietuva, esant neaiškiai politinei padėčiai, neturėtų demobilizuoti savo kariuomenės. Jie pripažino, kad išlaikyti pajėgas finansiškai labai sunku, tačiau tai būtina dėl šalies išlikimo. 1927 m. Krašto apsaugos ministerijos biudžetas buvo 38 241 060 Lt, t. y. jis sudarė tik 16,66 % valstybės biudžeto. Pasak Vyriausiojo štabo viršininko, nepaisant finansinės įtampos, dėmesys buvo sutelktas tik į algas ir kareivių maitinimą, neatsižvelgiant į bendras aplinkybes ir grėsmes iš kaimyninių šalių, kurios jau ne kartą parodė savo apgaulingumą¹³⁷.

Reaguodamas į esamą padėtį, Vyriausiojo štabo Operacijų skyrius gegužės 15–16 d. parengė slaptą direktyvą kariuomenei. Šiame dokumente analizuojama, kaip Lenkijos perversmas gali paveikti santykius su Lietuva, ypač atsižvelgiant į tai, kad naujoji Lenkijos valdžia, remiama kariuomenės, galėtų siekti sustiprinti savo pozicijas, nukreipdama dėmesį į Lietuvos klausimą ir potencialiai eskaluodama situaciją pasienyje. Direktyvoje pabrėžta būtinybė Lietuvos kariuomenei ruoštis galimiems karo veiksams prieš Lenkiją, numatant, kad jie turėtų būti gynybinio pobūdžio¹³⁸.

¹³⁷ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). *Karo archyvas*, t. 26, p. 131–132.

¹³⁸ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, t. 28, p. 183–184.

1927 m. T. Daukantas ėmėsi iniciatyvos ir pasiūlė Lietuvos ir Vokietijos vadovybėms sudaryti karinę sutartį, skirtą karinio konflikto su Lenkija atveju santykiams sureguliuoti, tačiau vokiečiai atsakė, kad politiniai ir ekonominiai susitarimai, palyginti su kariniais susitarimais, turi būti prioritetas¹³⁹.

1927 m. rugsėjo 30 d. krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas savo rašte valstybės kontrolieriui pabrėžė kariuomenės reformų būtinybę. Jis paprašė valstybės kontrolieriaus leisti taikyti parengtas taisykles kariuomenėje nuo 1928 m. sausio 1 d. ne ilgiau kaip trejus metus ir su sąlyga, kad tuo pačiu metu bus įgyvendinami atitinkami karo įstatymų pakeitimai ir papildymai, remiantis sukaupta patirtimi. Ministras atkreipė dėmesį į prastą kariuomenės materialinę būklę, kurią dar labiau pablogino nepalankus pietinių kaimynų požiūris ir ilga, atvira siena su jais. Jis taip pat minėjo, kad po Nepriklausomybės kovų vykusios demobilizacijos labai susilpnino kariuomenę, o šalies saugumui užtikrinti trūko finansinių išteklių ir visuomenės palaikymo¹⁴⁰.

1927 m. lapkričio 26 d. buvo surengtas svarbus Lietuvos prezidento ir politinės opozicijos atstovų susitikimas. Jame dalyvavo Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos atstovai V. Lašas ir R. Dailidė, Lietuvos krikščionių demokratų partijos atstovai M. Krupavičius ir L. Bistras, Lietuvos ūkininkų sąjungos atstovas R. Mikšys ir Lietuvos ūkininkų partijos atstovai R. Skipitis ir T. Petkevičius. Iš valdžios atstovų susitikime buvo krašto apsaugos ministras T. Daukantas ir vidaus reikalų ministras I. Musteikis. Jo metu opozicija išreiškė susirūpinimą dėl galimos lenkų agresijos ir akcentavo būtinybę sutelkti visas krašto jėgas. Prezidentas, nors iš principo ir pritarė koalicijos sudarymo galimybei, atkreipė dėmesį į praktines kliūtis ir reikalingas sąlygas, tokias kaip susitarimas dėl veiklos programos ir vieningos linijos užsienio politikos klausimais būtinybė. Jis nurodė delegacijai iki kitos dienos parengti šiais klausimais konkrečius pasiūlymus.

1927 m. lapkričio 27 d. susitikime dalyvavo tie patys politikai, išskyrus L. Bistrą, kurį pakeitė R. Karvelis, ir R. Mikšį, kurį pakeitė V. Karoblis ir pats Lietuvos ūkininkų sąjungos pirmininkas, Seimo prezidiumo pirmi-

---

¹³⁹ Eidintas, A.; Žalys, V.; Senn, A. E. *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*. New York, 1999, p. 145.

¹⁴⁰ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). *Karo archyvas*, t. 26, p. 131–132.

ninkas A. Stulginskis. Į šį susitikimą taip pat atvyko ministras pirmininkas A. Voldemaras, kurio dalyvavimas, matyt, buvo siejamas su galimybe raminti opoziciją, ypač turint omenyje, kad koalicijos sudarymas reikštų jo, kaip ministro pirmininko, pozicijos netekimą¹⁴¹.

1927 m. lapkričio 30 d. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas informavo krašto apsaugos ministrą T. Daukantą, kad nėra parengto realaus veiksmų plano. Jis nurodė, jog mobilizacija nepadėtų dėl prasto kariuomenės apginklavimo. Kariuomenės sudėtis nebuvo pakankama, kad atremtų Lenkijos puolimą, nes ją sudarė nevisiškai suformuoti pulkai, kuriems trūko vidutinio lygio ginkluotės. Jo nuomone, jei Lenkija sutelktų septynias pėstininkų divizijas, krašto gynybos būklė būtų katastrofiška¹⁴².

1927 m. gruodžio mėn. dėl įtemptų Lietuvos ir Lenkijos santykių krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas informavo Užsienio reikalų ministerijos generalinį sekretorių B. K. Balutį apie susirūpinimą dėl galimų tiesioginių Lenkijos veiksmų. Jis patvirtino, kad Lietuvos kariuomenė pasirengusi, pulkai yra savo vietose ir svarbūs tiltai tinkamai apsaugoti. Be to, T. Daukantas nurodė, kad Lenkijos kariuomenės 41-ojo pulko batalionai dislokuoti netoli Lietuvos sienos ir kelia grėsmę saugumui. Ministras pirmininkas A. Voldemaras buvo informuotas apie padėtį ir užtikrino, kad bet kokios lenkų atakos bus atremtos. T. Daukantas teigiamai vertino santykių su Lenkija užmezgimą, kaip matyti iš jo interviu laikraščiu „Segodnia“ 1927 m. gruodžio mėn., kuriame jis pabrėžė, jog Lietuvos ir Lenkijos santykiai pradėjo naują erą, kurią būtina juridiškai įtvirtinti¹⁴³. Ši įvykių seka rodo, kad Lietuvoje tvyrojo įtampa dėl galimo konflikto su Lenkija, ir plk. T. Daukantas, tuo metu viena pagrindinių figūrų, turėjo dirbti patirdamas nemažą įtampą¹⁴⁴.

1927 m. rudenį, grįžęs po sėkmingo vizito Romoje, A. Voldemaras įtvirtino savo, kaip ministro pirmininko, pozicijas, tad apie jo atstatydinimą net nebuvo svarstoma. Viena priežasčių – nesutarimai tarp A. Merkio, potencialaus kandidato į vyriausybės vadovus, ir krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto, kuris buvo paskirtas į šias pareigas 1927 m.

¹⁴¹ Eidintas, A. *Aleksandras Stulginskis ir jo epocha*. Vilnius, 2014, p. 249.

¹⁴² Kariuomenės vado gen. S. Žukausko raportas krašto apsaugos ministrui T. Daukantui, 1927 m. lapkričio 30 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 593, l. 63.

¹⁴³ Plk. Daukantas apie Ženevos sprendimą. *Lietuvos žinios*, 1927 m. gruodžio 14 d., p. 2.

¹⁴⁴ Žalys, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, t. 1, p. 332.

rugpjūčio 9 d. ir kurio santykiai su prezidentu A. Smetona buvo geri. Dėl šių santykių prezidentas, tikėtina, nesiryžo atleisti T. Daukanto, nors apie A. Voldemaro atstatydinimą pradėta vėl diskutuoti. 1927 m. pabaigoje prieš Tautų Sąjungos Tarybos posėdį Ženevoje jo pozicijas labai pagerino nepavykęs L. Bistro mėginimas karininkams padedant paspausti A. Smetoną, kad A. Voldemarą atleistų iš ministro pirmininko pareigų¹⁴⁵.

1928 m. birželio 14 d. krašto apsaugos ministras gen. ltn. T. Daukantas ir Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius kreipėsi į Lietuvos vyriausybę. Apžvelgdami Lietuvos geopolitinę padėtį ir įvertinę potencialią grėsmę iš Lenkijos, jie pabrėžė, kad Vilniaus krašte yra daug Lenkijos kariuomenės kavalerijos dalinių, įskaitant šešis kavalerijos pulkus su raitąja artilerija, kas, kilus ginkluotam konfliktui, galėtų gerokai pakenkti Lietuvai, ir pasiūlė taip pat stiprinti Lietuvos kavaleriją, kaip atsaką į galimą grėsmę. Deja, palaikymo nesulaukė.

KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO T. DAUKANTO VIZITAI Į UŽSIENĮ (1927–1928 M.)

T. Daukantui, einant krašto apsaugos ministro pareigas, teko keletą kartų išvykti į užsienį. Toliau apžvelgsime jo 1927–1928 m. keliones.

1927 m. rudenį Lietuvos vyriausybės vadovo vizitas į Italiją buvo diplomatiškai reikšmingas ir simbolinis įvykis. Lietuvos ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras A. Voldemaras atvyko į Italiją per Šveicariją ir buvo priimtas Italijos karaliaus Viktoro Emanuelio III (*Vittorio Emanuele Ferdinando Maria Gennaro III*) vasaros rezidencijoje San Rossore. Susitikimas, įvykęs rugsėjo 16 d., truko ilgiau nei įprastai – apie pusvalandį; nors nėra išlikusių išsamių pokalbio protokolų, šaltiniai leidžia manyti, kad buvo aptarti abiejų šalių užsienio politikos prioritetai, ekonominio ir kultūrinio bendradarbiavimo klausimai.

Šia proga Italijos karalius apdovanojo Lietuvos premjerą ir užsienio reikalų ministrą aukščiausiu Italijos vyriausybiniu ordinu *Corona d'Italia*, o Lietuvos premjeras Italijos karaliui įteikė Vyčio Kryžiaus ordiną, kaip pagarbos ženklą italų tautai. Be to, premjerą lydėję asmenys taip pat

---

¹⁴⁵ Ten pat, p. 499

buvo apdovanoti skirtingo laipsnio ordinais *Corona d'Italia*¹⁴⁶.

Nors neminima, kad T. Daukantas tąkart būtų vykęs su diplomatinio vizitu, bet yra daug 1927 m. nuotraukų, kurios saugomos Vytauto Didžiojo karo muziejuje, kuriose krašto apsaugos ministras T. Daukantas įamžintas kartu su V. Čarneckiu ir kitais karininkais ir diplomatais. Dauguma jų datuojamos 1927 m. ir darytos Romoje. Viena rasta nuotrauka daryta 1928 m. gegužės 8 d. Joje T. Daukantas pozuoja su žmona, vaikais ir keliais diplomatais. Tuo metu jis ėjo krašto apsaugos ministro pareigas. Minėti diplomatai – Lietuvos įgaliotasis ministras Italijoje Voldemaras Vytautas Čarneckis ir nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Latvijoje ir Estijoje Jonas Aukštuolis. Šios nuotraukos data kaip tik sutampa su laikotarpiu, kai T. Daukantas buvo išvažiavęs atostogų į Afriką ir grįždamas į Lietuvą sustojo Romoje. Jis buvo priimtas Italijos karaliaus Viktoro Emanuelio III ir apdovanotas *Corona d'Italia* ordinu. Deja, nepavyko rasti informacijos, už kokius nuopelnus jis pelnė šį apdovanojimą.

1928 m. gegužės 3 d. T. Daukantas, lydintas įgaliotojo ministro Italijoje V. Čarneckio, aplankė saleziečius Turine. Juos taip pat pasveikino Turine gyvenantys lietuviai saleziečiai: „*Tada jis šiltai padėjo už nuoširdų priėmimą ir pažadėjo grįžęs į Lietuvą pagausinti Don Bosco mokymo sekėjų būrį.*“¹⁴⁷ Apie 1927 m. jo vizitą Romoje byloja tik nuotraukos. Nepavyko rasti informacijos periodinėje spaudoje apie jo atvykimą ar atvykimo tikslus. „Kardo“ 1928 m. kovo 20–30 d. numeryje buvo paskelbta informacija, kad Italijos ordinu *Corona d'Italia* buvo apdovanoti krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas (*Grand Cordone* laipsnio), vidaus reikalų ministras plk. I. Musteikis, Klaipėdos gubernatorius A. Merkys, URM generalinis sekretorius B. K. Balutis, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius, Šaulių sąjungos garbės pirmininkas V. Putvinskis (*Grand Ufficiale* laipsnio) ir kiti.

1928 m. kovo 15 d. Lietuvos pasiuntinybėje Berlyne krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas įteikė III laipsnio Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordiną Italijos karo atašė Lietuvoje gen. št. plk. Kami-

¹⁴⁶ Kasparavičius, A. *Tarp politikos ir diplomatijos*. Vilnius, 2008, p. 313

¹⁴⁷ Budrytė, N. Turine pradėtas leisti lietuvių diasporai svarbus žurnalas gyvuoja beveik šimtmetį: nenutrūko net sudėtingiausiu metu. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/lituanica/istorijos/752/1725982/turine-pradetas-leisti-lietuviu-diasporai-svarbus-zurnalas-gyvuoja-beveik-simtmeti-nenutruko-net-sudetingiausiu-metu> [žiūrėta 2024-03-23].

lo Rosi (*Camillo Rossi*)¹⁴⁸. Įteikimas surengtas Berlyne, nes tuo metu ten buvo Lietuvos delegacijos nariai ir pats ministras (ceremonijoje dalyvavo ir Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje Vaclovas Sidzikauskas), o užsienio kariniai atstovai tarpukariu neretai reziduodavo ar vykdavo į darbo komandiruotes kituose Europos centruose; tokiu atveju apdovanojimai užsienio piliečiams paprastai buvo įteikiami per artimiausią Lietuvos atstovybę. Ordinas buvo įteiktas kaip padėkos ženklas už K. Rosi draugiškumą Lietuvos kariuomenei ir šaliai¹⁴⁹.

1928 spalio 10 d. „Naujienos“ citavo Čikagos „Tribune“ ir minėjo, kad T. Daukantas planuoja vykti į užsienį įsigyti karinės įrangos, įskaitant naujausio modelio britų karinių lėktuvų¹⁵⁰. T. Daukantas atvyko į Angliją 1928 m. spalio 12 d. Tą pačią dieną buvo organizuotas susitikimas su generolu Burtu, įvyko susitikimas su skautų vadu Baden-Powellu. Paskui vyko derybos su „Vickers-Armstrong“ firmos vadovybe. Susitikimai ir pokalbiai buvo susiję su gynybos įrangos „Vickers-Armstrong“ užsakymais.

T. Daukantas 1928 m. spalio 18 d. buvo pakviestas pietų su D. Britanijos vyriausybės atstovais. Juose dalyvavo daug aukšto rango britų valdžios atstovų, lietuvių karininkų ir politikos veikėjų. Lietuvos įgaliotasis ministras B. Bizauskas teigė, kad tai buvo susiję su ankstesnių derybų dėl ginkluotės įsigijimo tęsimu ir tikriausiai organizuota dėl „Vickers-Armstrong“ įtakos. Gen. ltn. T. Daukantas išvyko iš Londono 1928 m. spalio 23 d.¹⁵¹

Apie šį T. Daukanto vizitą Lietuvos atstovas Londone – įgaliotasis ministras K. Bizauskas 1928 m. spalio 25 d. pranešė A. Voldemarui, Lietuvos ministrui pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui, kad Lietuvos krašto apsaugos ministerijos užsakymas „Vickers-Armstrong“ firmai neatitinka sutartinių kokybės reikalavimų, taip pat kad jis, kaip Lietuvos atstovas, privačiai informavo Jungtinės Karalystės Užsienio reikalų departamentą

---

¹⁴⁸ Kraštas ir visuomenė. *Kardas*, 1928 m. balandžio 10–20 d., Nr. 10–11 (106–107), p. 160.

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ Voldemaro valdžia buk rengiantis karu atimti Vilnių. *Naujienos*, 1928 m. spalio 10 d., Nr. 240, p. 1.

¹⁵¹ Lietuvos atstovo įgaliotojo ministro Londone K. Bizausko konfidencialus raštas Nr. 15/ sl užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, 1928 m. spalio 25 d. LCVA, f. 648, ap. 1, b. 2, l. 50–51.

apie problemas dėl užsakymo, bet parodė norą išlaikyti gerus santykius ir spręsti problemą taikant įprastas procedūras. K. Bizauskas išdėstė, kad „Vickers-Armstrong“ firmos organizaciniai sunkumai, kilę dėl neseniai įvykusio firmų susiliejimo, lėmė vėlavimą ir nepriimtina produktų kokybę. K. Bizauskas rekomendavo T. Daukanto vizitą laikyti privačiu ir nesieti su „Vickers-Armstrong“ užsakymu, nes tokiems dalykams yra atitinkama priėmimo komisija. K. Bizauskas pranešė, kad 1928 m. spalio 15 d. jam ir jį lydintiems Lietuvos karininkams lt. M. Pečiulioniui, plk. lt. S. Pundzevičiui, kpt. A. Gustaičiui ir kitiems svečiams buvo surengti pagerbimo pietūs „Savoy“ viešbutyje, dalyvaujant svarbiems „Vickers-Armstrong“ asmenims¹⁵².

Šis pranešimas atskleidė, kad B. Bizauskas nesitikėjo, jog T. Daukantas atvyks dėl „Vickers-Armstrong“ ginkluotės pirkimo reikalų. Visgi dokumente minima, kad „Vickers-Armstrong“ po nesėkmingo pabūklų užsakymo, kuris netenkino Lietuvos krašto apsaugos ministerijos, stengėsi neprarasti klientų. Matomas Lietuvos krašto apsaugos ministerijos siekis, įskaitant gen. lt. T. Daukanto vaidmenį šiuose procesuose, stiprinti savo gynybinę poziciją.

T. DAUKANTO CHARAKTERISTIKA, LENKIJOS KARINĖS ŽVALGYBOS DUOMENIMIS

T. Daukanto asmenybe ir veikla intensyviai domėjosi Lenkijos žvalgyba. T. Daukanto individuali charakteristika, remiantis Lenkijos žvalgybos duomenimis, tikriausiai parengta 1928 ar 1929 m. Joje teigiama, kad T. Daukantas buvo karjeristas, savo kartais net teatrališkomis priemonėmis bandęs pelnyti populiarumą, ir tai jam pavyko. Apibūdinamas kaip inteligentiškas žmogus, gana sąžiningas. Pagal profesinę kompetenciją, išskyrus laivyno reikalus, vertinamas kaip daug neišmanantis. Teigiama, kad jo konfliktai su A. Voldemaru kilo dėl nuomonių skirtumų dėl provyriausybinų karininkų. Viename vertinimų jis, pasitraukęs iš krašto apsaugos ministro posto, buvo įvardytas kaip jau nereikšmingas

---

¹⁵² Lietuvos atstovo įgalioto ministro Londone K. Bizausko konfidencialus raštas Nr. 14/ sl užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, 1928 m. spalio 25 d. LCVA, f. 648, ap. 1, b. 2, l. 42–43.

politikos veikėjas, ganėtinai pasiturintis žmogus, nes kaip Tarybos narys gauna 2000 litų atlyginimą, be to, dėsto universitete kaip okeanografijos docentas. Informuojama, kad neseniai vedė jauną lietuvį mokytoją ir linkęs įsitraukti į šeimos gyvenimą. Teigiama, kad jis pasitraukė iš politinio gyvenimo į šešėlį¹⁵³.

Įdomūs lenkų agentų pranešimi. Lenkijos žvalgybos agentas „Nord“ 1927 m. vasario 19 d. kartu su karininkais ir atsargos plk. J. Kraucevičiumi pietavo „Ramovėje“. Agentas pasakojo, kad pokalbis vyko aktualiomis temomis, įėjo plk. T. Daukantas. J. Kraucevičius pakvietė T. Daukantą prie jų prisijunti. Agentas pradėjo kalbėtis su plk. T. Daukantu apie kariuomenę, karininkų nuotaikas ir šaunius.

Apie kariuomenę jam, pasak agento, plk. T. Daukantas pasakė, kad reikia didelių permainų ir jos organizacijoje, ir personalo srityje ir kad jis, kaip Vyriausiojo štabo viršininkas, neseniai pranešė ministrui apie būtinybę sudaryti komisiją, kuriai pirmininkautų gen. L. Radus-Zenkavičius ir kuri turėtų parengti naujas nuostatas dėl kariuomenės reorganizavimo. Paklausus T. Daukantą, kas šiuo metu jam atrodo nenormalu, Vyriausiojo štabo viršininkas atsakė: „*Viskas, pradedant dviguba aukščiausia valdžia ir baigiant smulkiausiomis detalėmis.*“

Agentui paklausus, kas yra tas valdžios dvilypumas, jis atsakė: „*Būtinyje atskirti karo ministro ir kariuomenės vado valdžią, nes dabartinėje situacijoje yra visiškai nenormalumas. Kariuomenės vadas iš tikrųjų yra pavaldus ministrui, bet kartu yra padalinių, į kuriuos ministras negali kištis be kariuomenės vado sutikimo, ir atvirksčiai. Manau, kad kariuomenėje turėtų būti viena valdžia, o ne taip, kaip yra dabar, kad kariuomenę valdo didelė grupė įvairiausių institucijų, bet kariuomenė yra mažesnė už gerą korpusą.*“

T. Daukantas teigė, kad ministras jam pritarė ir kad jis tikisi, jog artimiausiu metu kariuomenė bus pertvarkyta pagal naujus principus. Paklaustas, ar jis mano, kad kariuomenė yra patikima, atsakė: „*Taip – bet, turint omenyje visokius politinius eksperimentus, sakyti „taip“ yra gana rizikinga, nes daug karininkų kariuomenėje yra nepatenkintos nuotaikos, daugelis pateko į kairiųjų partijų įtaką. Visa tai stipriai veikia karius. Būtinyje iš kariuomenės išgyvendinti bet kokią politiką, ir tai yra neatidėliotina*

---

¹⁵³ Žvalgybos karininko leitenanto Zygmunto Szymczyński pranešimas, 1928 m. ar 1929 m. LCKA, sygn. f. I-303.4.5310 (lapai nenumeruoti).

užduotis.“

Jiems kalbant apie Lietuvos šaulių sąjungą, plk. T. Daukantas teigė, kad šauliams, žinoma, įvairūs asmenys daro įtaką, todėl sunku ką nors konkrečiau pasakyti. Kai buvo jų vadas ir galėjo už juos laiduoti, jie buvo jam lojalūs. Toliau jiems kalbantis apie Lenkijos ir Lietuvos konfliktą, pabrėžė: „Aš, kaip kariškis, į politiką nesikišu, bet mano asmeninė nuomonė yra tokia, kad giminingos tautos negali gyventi tokioje nesantaikoje, kad dabartinė padėtis turi baigtis, bet kaip ir kada, negaliu pasakyti. Galiu tik pasakyti, kad Lietuvai suartėjimas su Lenkija būtų tik į naudą.“

Pereinant prie žemiškų temų apie kariuomenę, plk. J. Kraucevičius taip pat pasiteiravo apie dabartinę karininkų padėtį. Plk. T. Daukantas atsakė, kad šiuo metu ji yra nepatenkinama ir ją reikėtų kaip nors pagerinti¹⁵⁴.

Kitas lenkų agentas „Lwowski“ informavo, kad 1928 m. kovo 22 d. brg. gen. V. Nagevičius, reaguodamas į vyriausybės užsienio politiką, ragino karininkus neignoruoti Tautų Sąjungos Tarybos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliucijos, kurioje raginama tarp Lietuvos ir Lenkijos panaikinti „karo padėtį“, nedelsiant pradėti tiesiogines derybas normaliems santykiams užmegzti ir atkurti „susisiekimo ir tranzito laisvę“ (ypač geležinkelių, pašto ir telegrafo ryšius), taip pat atverti ruožą Kaunas–Kaišiadorys–(Lentvaris)–Vilnius, kas *de facto* galėjo reikšti Vilniaus krašto *status quo* padėties pripažinimą¹⁵⁵. Šiuos siūlymus V. Nagevičius laikė politiškai rizikingais ir pavojingais Lietuvos suverenitetui ir saugumui. V. Nagevičius netgi parengė peticiją, kurią ketino pateikti valstybės prezidentui ir ministrui pirmininkui, reikalaujamas išstoti iš Tautų Sąjungos. Supratęs situacijos rimtumą, krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas įspėjo brg. gen. V. Nagevičių, kad politinė agitacija kariuomenėje gali būti kenksminga. Tačiau V. Nagevičius krašto apsaugos ministrui atsakė kritiškai, pabrėždamas, kad karininkija jau kenčia dėl 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, kurį jis apibūdino kaip „išdavystę“. V. Nagevičiaus idėjos ir pasiūlymas išstoti iš Tautų Sąjungos jau buvo pasiekęs kelis pėstininkų ir artilerijos pulkus, o tai rodė, kad didėja ir karininkijos nepasi-

¹⁵⁴ Agento „Nord“ žvalgybinis pranešimas, 1927 m. vasario 19 d. *Ten pat*, sygn. f. I-303.4.5283 (lapai nenumuoti).

¹⁵⁵ Tamošaitis, M. Valstiečių liaudininkų požiūris į Lietuvos užsienio politiką (1926–1940 m.). *Istorija*, 2012, Nr. 88, p. 52.

tenkinimas vyriausybės politika¹⁵⁶.

Tai atskleidžia plk. T. Daukanto požiūrį į politinę veiklą kariuomenėje, taip pat jo išitraukimą į diskusijas ir konfliktus su karininkija, kritikuojančia vyriausybės politiką.

Kitame Lenkijos kariuomenės žvalgybos pranešime T. Daukantas apibūdinamas kaip ambicingas istorikas, gerbiamas karių. Buvo laikomas vienu gruodžio 17 d. perversmo organizatorių. Taip pat paminėta, kad iki 1920 m. esą T. Daukantas nemokėjo lietuvių kalbos¹⁵⁷. Dominuojanti istoriografijoje versija yra ta, kad T. Daukantas, tik grįžęs į Lietuvą, 1922 m. pabaigoje pradėjo mokytis lietuvių kalbos. Kelios aplinkybės, išskyrus šio Lenkijos kariuomenės žvalgybos pranešimo informaciją, verstų galvoti, kad galbūt T. Daukantas buvo pramokęs kalbos anksčiau ar ją mokėjo (šią prielaidą galima būtų daryti žinant, kad dar vaikas vasaromis lankydavosi Lietuvoje ir kad 1917 m. buvo išrinktas Helsinkio lietuvių draugijos „Vyčiai“ pirmininku)¹⁵⁸. Audronė Veilentienė būtent su tokia interpretacija ir sutinka savo „Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinio žodyno“ recenzijoje¹⁵⁹. Tyrimo autorius palaiko interpretaciją, kad T. Daukantas bent jau šiek tiek buvo pramokęs lietuvių kalbos, nes 1922 m. pabaigoje, dirbdamas lektoriumi Aukštųjų karininkų kursuose, turėjo ją (nors ir netvirtai) mokėti. Tai liudija faktas, kad 1924 m., jam jau esant krašto apsaugos ministru, yra fiksuojamos jo kalbos ir komentarai spaudoje.

Dar vienoje charakteristikoje T. Daukantas įvardijamas kaip lietuvių patriotas, kultūringas, išsilavinęs, jautrus, turintis savo įsitikinimus, drąsus žmogus, apskritai – asmenybė¹⁶⁰.

---

¹⁵⁶ Agento „Lwowskij“ agentūrinis pranešimas, 1928 m. kovo mėn. *LCKA*, sygn. f.I–303.4.5297 (lapai nenumeruoti); Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*. Vilnius, 2022, p. 188–189.

¹⁵⁷ Agentūrinis pranešimas Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyriui, 1927 m. lapkričio 1 d. *LCKA*, sygn. f.I–303.4.5297 (lapai nenumeruoti).

¹⁵⁸ Jurevičiūtė, A. Generolas leitenantas Teodoras Daukantas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*. Vilnius, 2008, t. 2, p. 98.

¹⁵⁹ Veilentienė, A. Tarpukario ministrų biografijų žodynas (rec.). *Parlamento studijos*, Nr. 22, 2017, p. 170–171.

¹⁶⁰ Agentūrinis pranešimas Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyriui, 1929 m. *LCKA*, sygn. f. I–303.4.5297 (lapai nenumeruoti).

VERSIJOS DĖL T. DAUKANTO ATLEIDIMO IŠ KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO POSTO

Ankstyviausias T. Daukanto atleidimo aiškinimas – Alfredo Ericho Seno iškelta versija, kad 1928 m. rudenį ministras pirmininkas A. Voldemaras, atrodė, rengiasi Lietuvoje įvesti asmeninę diktatūrą. Lapkričio mėn. jis privertė T. Daukantą, paprastai laikytą potencialiu varžovu, palikti krašto apsaugos ministro postą, o 1929 m. sausio 31 d. suėmė plk. P. Plechavičių, apkaltinęs sąmokslu prieš vyriausybę¹⁶¹.

T. Daukantas, būdamas krašto apsaugos ministru, dažnai pavaduodavo į užsienį išvykusį ministrą pirmininką A. Voldemarą. 1928 m. gegužės pabaigoje prezidentas A. Smetona pasiūlė jam perimti ministro pirmininko pareigas, tačiau T. Daukantas atsisakė, teigdamas, jog „negali valdyti valstybės“. Prezidentas A. Smetona, kuriam nepatiko prieštaraujanti asmenybė, netrukus, 1928 m. spalio 6 d., išsiuntė T. Daukantą į komandiruotę, iš kurios jis nebegalėjo grįžti į krašto apsaugos ministro postą iki atleidimo 1928 m. lapkričio 24 d.¹⁶² 1928 m. rudenį T. Daukantas savo atsisveikinimo kalboje, palikdamas krašto apsaugos ministro pareigas, pareiškė, kad, dirbant jam krašto apsaugos ministru jau po perversmo, viskas, kas pozityvaus pasiekta, buvo tik dėl vyriausybės paramos¹⁶³. Tai rodo bent tam tikrą T. Daukanto palankumą ar bandymą visiškai nenutraukti santykių su tautininkais.

Algio Bitauto rastas archyvinis dokumentas – laiškas, datuotas 1928 m. rugpjūčio 7 d., kuriame T. Daukantas rašo ministrui pirmininkui A. Voldemarui, išreikšdamas padėką už paramą ir asmeninį įsitraukimą, taip pat minėdamas „asmeninę katastrofą“, kuri neleidžia jam tęsti valstybinio darbo. Šis laiškas rodo, kad T. Daukanto pasitraukimas iš politikos galėjo būti susijęs ne tik su nesutarimais su prezidentu, bet ir

¹⁶¹ Senn, A. E. *The Great Powers Lithuania and the Vilna Question, 1920–1928*, p. 232.

¹⁶² Jurevičiūtė, A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime. *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*, p. 87–88; Bitautas, A. Teodoras Marijonas Daukantas. *Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas*. Vilnius, 2016, p. 133–134.

¹⁶³ P. J. Buvusio krašto aps. ministerio gen. ltn. išleistuvės. *Karys*, 1928, Nr. 50 (498), p. 801.

su asmeniniais išgyvenimais¹⁶⁴. Oficiali spaudoje pateikta versija – kad T. Daukantas pasitraukė iš krašto apsaugos ministro posto savo noru, nes norėjo sutelkti dėmesį į kitą veiklą. Buvo neigiami bet kokie tarp T. Daukanto ir vyriausybės iškilę konfliktai ir tai buvo vadinama lenkų propaganda¹⁶⁵.

1929 m. gen. ltn. T. Daukantas kreipėsi į Respublikos prezidentą dėl Slaptosios karininkų sąjungos nario kvotos. Manoma, kad gen. ltn. T. Daukantas buvo atleistas iš krašto apsaugos ministro pareigų dėl pagalbos M. Krupavičiui gaunant diplomatinį pasą, dėl ko jis kreipėsi į B. Balutį. Po to tarp plk. T. Daukanto ir A. Voldemaro kilo konfliktas, dėl jo gen. ltn. T. Daukantas ir buvo atleistas. Tikėtina, kad A. Voldemaras traktavo T. Daukanto veiksmą kaip išdavystę ir nusprendė jį atleisti¹⁶⁶. Ši versija paremta Lenkijos karo atašė Rygoje pranešimu¹⁶⁷.

Įdomi versija pateikiama kitame Lenkijos žvalgybos dokumente, datuotame 1929 m. kovo 9 d. Jame politinės padėties vertinimas buvo toks: likus kelioms dienoms iki P. Plechavičiaus ir A. Voldemaro susidūrimo, dalyvaujant prezidentui A. Smetonai, įvyko Lietuvos tautininkų partijos Centro komiteto susirinkimas. Jame buvo kritikuojama nuolat partinę drausmę pažeidinėjančio A. Voldemaro veikla ir nutarta jį atleisti, kartu sudarant naujojo ministrų kabineto narių sąrašą. Nutarimu įgyvendinti Centro komitetas skyrė P. Plechavičių ir T. Daukantą. Dėl A. Smetonos neapdairumo A. Voldemaras iš dalies sužinojo apie nutarimą dar prieš jam įsigaliojant. Pasinaudodamas P. Plechavičiaus laikinu nebuvimu, jis įsakė P. Kubiliūnui perimti Vyriausiojo štabo viršininko pareigas ir ėmėsi kontrapriemonių. Vykdydami partijos nurodymą atsistatydinti iš vyriausybės, P. Plechavičius su T. Daukantu atvyko pas A. Voldemarą, ir A. Voldemaras juos atleido – vieną iš Vyriausiojo štabo viršininko

---

¹⁶⁴ Krašto apsaugos ministro T. Daukanto atsistatydinimo pareiškimas ministrui pirmininkui A. Voldemarui, 1928 m. rugpjūčio 7 d. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 502, l. 13; Bitautas, A. Teodoras Marijonas Daukantas. *Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas*, p. 133–134.

¹⁶⁵ B. Kariuomenės šventė Kaune. Gen. Daukanto pasitraukimas iš ministrų kabineto. *Trimitas*, 1928, Nr. 48, p. 1546–1548.

¹⁶⁶ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 188.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 188; Plk. ltn. (nuo 1928 m. sausio 1 d.) Stanisław Kara – nuo 1927 m. rugsėjo 15 d. Lenkijos karo atašė Rygoje ir Taline.

pareigų, kitą – iš Valstybės Tarybos. Be to, P. Plechavičius, kuriam tuo metu buvo skirtas trijų dienų namų areštas, visą tą laiką buvo saugomas trijų slaptųjų pareigūnų. Lenkų žvalgybos vertinimu, minėtas incidentas rodė kovą, kuri vyko tarp A. Voldemaro ir likusios tautininkų partijos dalies. A. Voldemaras rėmėsi aviacijos karininkais ir kitų padalinių jaunesniaisiais karininkais. Jo oponentai turėjo vyresniųjų karininkų paramą ir siekė, kad vyriausybė remtųsi politine koalicija¹⁶⁸.

Kęstutis Kilinskas rašė, kad, pašalinus A. Voldemarą iš ministro pirmininko posto, taip pat buvo pašalinti jaunieji karininkai, kurie buvo jo atrama. 1929–1930 m. sandūroje iš tarnybos buvo atleista 60 ministro pirmininko šalininkų, apie 100 buvo skirti į žemesnes pareigas, 67 iš-tremti į apskritis, o jų leidžiamas laikraštis „Tautos kelias“ uždarytas. Todėl, remiantis ištikimais karininkais, A. Smetonai pavyko pašalinti A. Voldemaro atramą kariuomenėje – plk. T. Daukantą, vėliau suskaldyti ir galiausiai uždaryti „Geležinio Vilko“ organizaciją ir nutraukti Slaptosios karininkų sąjungos veiklą. Politinės policijos agentūrų pranešimai rodo, kad po „Geležinio Vilko“ likvidavimo ir A. Voldemaro pašalinimo politinės nuomonės raiška kariuomenėje dar labiau sumenko. 1933 m. agentūrų pranešimuose nurodoma, kad Slaptoji karininkų sąjunga „sunnyko“. Atleidus A. Voldemaro šalininkus iš kariuomenės, karininkijos susidomėjimas politiniais įvykiais taip pat sumažėjo¹⁶⁹.

Tyrimo autoriaus nuomone, T. Daukanto geri santykiai su A. Voldemaru, taip pat A. Smetonos ir A. Voldemaro konfliktas lėmė T. Daukanto, kaip neparankaus A. Smetonai asmens, atleidimą, ypač jam atsisakius eiti premjero pareigas.

¹⁶⁸ Lenkijos Generalinio štabo II skyriaus politinės padėties žvalgybos karininko pranešimas, 1929 m. kovo 9 d. *LCKA*, sygn. f. I–303.4.5300 L449.

¹⁶⁹ Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje*, p. 224.

IŠVADOS

1. Teodoro Daukanto veikla Lietuvos kariuomenės švietimo srityje buvo reikšminga ir įvairialypė. Eidamas Aukštųjų karininkų kursų mokymo dalies vedėjo pareigas (1922–1924 m.), jis prisidėjo prie kursų plėtros ir modernizavimo, įsteigė Artilerijos skyrių, kuris buvo orientuotas į aukštą karininkų profesinį pasirengimą pagal vakarietišką modelį. Būdamas krašto apsaugos ministru, jis ėmėsi reikšmingų iniciatyvų, siekdamas gerinti karininkų išsilavinimą, pavyzdžiui, įsteigti parengiamąjį kursą gimnazijos išsilavinimą turintiems kariams, stengėsi Lietuvos kariuomenėje diegti aukštus profesinius ir kultūrinius standartus. T. Daukantas taip pat pabrėžė būtinybę kariams išmanyti ginkluotę ir gebėti naudoti įvairių šalių ginklus, kad turėtų atitinkamų kompetencijų ir galėtų parodyti lankstumą galimame konflikte. Šios priemonės aiškiai rodo jo pastangas kelti Lietuvos kariuomenės mokymo lygį, kad jis atitiktų tarptautinius reikalavimus.

2. T. Daukantas aktyviai siekė modernizuoti ir sustiprinti Lietuvos kariuomenės infrastruktūrą ir materialinę-techninę bazę. Eidamas krašto apsaugos ministro pareigas, jis aiškiai įvardijo problemas, susijusias su pasenusia ginkluote, prasta infrastruktūra ir nepakankamu finansavimu. Parengęs detalų 1925 m. sąmatos projektą, T. Daukantas pabrėžė poreikį skubiai atnaujinti karinę techniką ir infrastruktūrą. Jo iniciatyva įkurtos centralizuotos tiekimo ir finansų valdymo struktūros prisidėjo prie efektyvesnio kariuomenės aprūpinimo. Jo veikloje pastebima tendencija užtikrinti infrastruktūros saugumą ir efektyvų valdymą, ypač atsižvelgiant į slaptų dokumentų saugumą ir informacijos saugos didinimą. Visa tai leidžia teigti, kad T. Daukantas svariai prisidėjo prie Lietuvos kariuomenės techninio ir materialinio aprūpinimo gerinimo, nepaisydamas ribotų išteklių ir sudėtingų politinių aplinkybių.

3. T. Daukanto vaidmuo Lietuvos saugumo ir gynybos strategijos formavimo srityje buvo itin svarbus. Jis aktyviai reaguavo į pavojingą geopolitinę padėtį, ypač susijusią su Klaipėdos krašto krize 1924 metais ir įtemptais Lietuvos ir Lenkijos santykiais. Palaikė iniciatyvą perdislokuoti kariuomenės pajėgas, sustiprinti pasienio ir svarbių objektų apsaugos priemones. Jis taip pat parodė ryžtą, kad išlaikytų Kauno tvirtovės strateginę reikšmę, inicijuodamas teisinius ir administracinius veiksmus, kuriais buvo siekiama sustabdyti fortų parceliavimą ir išsaugoti fortifi-

kacinius įrenginius. T. Daukanto diplomatinės pastangos užmegzti santykius su kaimyninėmis valstybėmis, ypač jo aktyvus dalyvavimas bandant sudaryti karinę sutartį su Vokietija, liudija jo strateginį mąstymą ir gebėjimą reaguoti į išorės grėsmes. Nepaisydamas finansinių ir politinių apribojimų, T. Daukantas nuosekliai dirbo Lietuvos saugumo stiprinimo kryptimi, bandydamas užtikrinti šalies gynybinį pajėgumą.

4. T. Daukantas – kompleksiška ir daugialypė asmenybė, pasižymėjusi išskirtiniu gebėjimu prisitaikyti prie įvairių pareigų ir atsakingų situacijų Lietuvos valstybės tarnyboje. Nors į Lietuvą atvyko 1922 m., T. Daukantas greitai tapo svarbiu ir įtakingu valstybės veikėju, užimančiu aukščiausias pozicijas kariuomenėje ir Lietuvos Respublikos vyriausybėje. Jo veikla rodo gerus lyderystės ir organizacinius gebėjimus ir strateginį mąstymą, kas leido jam sėkmingai spręsti itin sudėtingus klausimus – nuo kariuomenės infrastruktūros iki nacionalinio saugumo politikos formavimo.

Jis pasižymėjo principingumu, atkaklumu ir atsakingumu, ir tai atsispindėjo jo nuoseklioje ir sistemiškoje veikloje, orientuotoje į valstybės interesus. Kita vertus, jo veikloje pastebima ir tam tikrų prieštarumų: T. Daukantas buvo kritikuojamas dėl patirties trūkumo ir kartais abejotino pasirengimo eiti skirtas pareigas. Vis dėlto jis sąžiningai ir ryžtingai siekė atlikti jam patikėtas užduotis, net ir susidurdamas su politiniais ar biurokratiniais iššūkiais. Jo kuklumas ir pagarba savo profesijai atsispindėjo ir vėlesniais gyvenimo etapais, kai, atsisakydamas išorinio pripažinimo, pirmenybę teikė asmeniniams profesiniams pasiekimams ir tapatinosi su jam artimiausia jūrų kapitono profesija.

Apibendrinant galima teigti, kad T. Daukantas buvo išskirtinė ir įsimintina Lietuvos tarpukario istorijos asmenybė, kurios indėlis buvo reikšmingas ir daugialypis, nors ir vertintas prieštaringai. Jis buvo ne tik strategas ir karininkas, bet ir aktyvus visuomenininkas, kurio asmeninės savybės – principingumas, strateginis mąstymas ir atsidavimas valstybės tarnybai – paliko reikšmingą pėdsaką Lietuvos istorijoje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Archyviniai šaltiniai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas:

Krašto apsaugos ministerijos fondas, f. 384, ap. 1, b. 62.

Lietuvos Respublikos Ministrų Kabineto fondas, f. 923, ap. 1, b. 502.

Kariuomenės štabo fondas, f. 929, ap. 1, b. 779; ap. 2, b. 976; ap. 3, b. 574, 593, 603; ap. 6, b. 68, 75, 97.

Lietuvos pasiuntinybės Italijoje fondas, f. 672, ap. 1, b. 82–84.

Lietuvos pasiuntinybės Londone fondas, f. 648, ap. 1, b. 2.

Karininkų asmens bylų fondas, f. 1787, ap. 3, b. 269.

Lietuvos ypatingasis archyvas:

Lietuvos TSR Valstybės saugumo komiteto fondas, f. K-1, ap. 58, b. 32880.

Kauno regioninis valstybės archyvas:

Kauno miesto savivaldybės Pasų skyriaus fondas, f. 66, ap. 5, b. 856.

Lenkijos centrinis karo archyvas:

Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyriaus fondas, sygn. f. I–303.4.5283; 5297; 5300; 5310.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius B.

Jono Balio fondas, f. 168, b. 90.

Straipsniai periodinėje spaudoje

1. Bus karė, ar nebus. *Dirva*, 1928 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 33, p. 3.
2. Centro v-bos pirmininko atostogos. *Trimitas*, 1926, Nr. 50, p. 1508.
3. Kraštas ir visuomenė. *Kardas*, 1928 m. balandžio 10–20 d., Nr. 10–11 (106–107), p. 160.
4. Plk. Daukantas apie Ženevos sprendimą. *Lietuvos žinios*, 1927 m. gruodžio 14 d., p. 2.
5. Pulkininko T. Daukanto jungtuvės. *Trimitas*, 1927, Nr. 38, p. 1203.
6. B. Kariuomenės šventė Kaune. Gen. Daukanto pasitraukimas iš ministrų kabineto. *Trimitas*, 1928, Nr. 48, p. 1546–1548.
7. Kenstavičius, A. Mažeikių šaulių manevrai. *Trimitas*, 1927, Nr. 1, p. 12–13.

8. P. J. Buvusio krašto aps. ministerio gen. ltn. išleistuvės. *Karys*, 1928, Nr. 50 (498), p. 801.

9. Vintartas, plk. ltn. Krašto apsaugos ministras gen. ltn. Daukantas pas Italijos karalių. *Kardas*, 1928 m. gegužės 10–20 d., Nr. 13–14 (109–110), p. 205.

10. Sургailis, G. Lietuvių karių kapinės Červonkoje. *Kariūnas*, 2018, Nr. 1 (136), p. 41–45.

11. Voldemaro valdžia buk rengiantis karu atimti Vilnių. *Naujienos*, 1928 m. spalio 10 d., Nr. 240, p. 1.

Internetiniai šaltiniai

1. Seimo 132 posėdžio stenograma, 1924 m. lapkričio 7 d., p. 1–3. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1924-Pos%C4%97d.132>

2. Seimo 139 posėdžio stenograma, 1924 m. lapkričio 28 d., p. 1–3. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1924-Pos%C4%97d.139>

3. Seimo 155 posėdžio stenograma, 1925 m. sausio 30 d., p. 7–9. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.155>

4. Seimo 177 posėdžio stenograma, 1925 m. balandžio 24 d., p. 1; 2–3; 3–4; 4–5. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.177>

5. Seimo 187 posėdžio stenograma, 1925 m. birželio 9 d., p. 12. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1925-Pos%C4%97d.187>

6. Budrytė, N. Turine pradėtas leisti lietuvių diasporai svarbus žurnalas gyvuoja beveik šimtmetį: nenutrūko net sudėtingiausiu metu. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/lituanica/istorijos/752/1725982/turine-pradetas-leisti-lietuviu-diasporai-svarbus-zurnalas-gyvuoja-beveik-simtmeti-nenutruko-net-sudetingiausiu-metu>

Atsiminimai

1. Grigaliūnas-Glovackis, V. *Generolo atsiminimai*. II–III dalys. Sud. G. Surgailis. Vilnius, 2017.
2. Heingartner, R. W. *Lithuania in the 1920s*. Amsterdam–New York, 2009.
3. Jurgėla, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. Brooklyn (N.Y.), 1978.
4. Macelis, A. *Atsiminimai*. Vilnius, 2014.
5. Raštikis, S. Įvykiai ir žmonės: iš mano užrašų. Vilnius, 1996.
6. Žukas, K. *Žvilgsnis į praeitį: žmogaus ir kario atsiminimai: medžiaga istorikams*. 2-asis leid. Vilnius, 1992.

Literatūra

1. Anušauskas, A. *Lietuvos žvalgyba*. Vilnius, 2014, p. 136, 140, 144.
2. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 3. Vilnius, 2003, p. 218; t. 6. Vilnius, 2006, p. 233–234; t. 7. Vilnius, 2007, p. 98.
3. Babilas, D. Priešlėktuvinės Kauno gynybos planai 1926–1928 m. *Kauno istorijos metraštis*, t. 5, 2004, p. 275–291.
4. Banevičius, A.; Klimavičienė, E. *111 Lietuvos valstybės 1918–1940 politikos veikėjų: enciklopedinis žinynas*. Vilnius, 1991, p. 51; 25–33.
5. Bitautas, A. Augustino Voldemaro vyriausybės ministrų personalijos (1926 12 17–1929 m. pabaiga). *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 89, Nr. 1, 2013, p. 4–19.
6. Bitautas, A. Teodoras Marijonas Daukantas. *Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas*. Vilnius, 2016, p. 133–134.
7. Čepas, R. *Plečkaitininkai*. Vilnius, 2000.
8. Černius, N. Karo prievolės teisėkūra Lietuvoje (1918–1940). *Karo archyvas*, t. 36, 2023.
9. Černius, N. *Lietuvos kariuomenės Karo policija: monografija*. Vilnius, 2021.
10. Eidintas, A. *Aleksandras Stulginskis ir jo epocha*. Vilnius, 2014.
11. Eidintas, A.; Senn, A. E. *Antanas Smetona and His Lithuania: From the National Liberation Movement to an Authoritarian Regime (1893–1940)*. Leiden, 2015.
12. Eidintas, A.; Žalys, V.; Senn, A. E. *Lithuania in European Politics:*

The Years of the First Republic, 1918–1940. New York, 1999.

13. Gimbutas, J. *Jonas Šimoliūnas: inžinierius, valstybininkas, profesorius.* Chicago, 1988.

14. Jankauskas, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai.* Vilnius, 1998.

15. Jankauskas, V.; Degutis, A. *Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose.* Vilnius, 2004.

16. Jokubauskas, V. Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.). *Karo archyvas*, t. 29, 2014, p. 120–188.

17. Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės kavalerija tarpukariu: reguliariai pulkai, šauliai dragūnai ir teritorinių dragūnų tarnyba. *Karo archyvas*, t. 30, 2015, p. 238–288.

18. Jokubauskas, V. Lithuanian Riflemen in the Interwar Period: Lithuanians, Catholics, the Elite of Society. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 28, 2014, p. 75–102.

19. Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.: mokslinė monografija.* Klaipėda, 2019.

20. Jokubauskas, V; Papečkys, E. Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklai 1919–1940 m. *Karo archyvas*, 2012, t. 27, p. 163–231.

21. Jurevičiūtė, A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime. *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai.* Kaunas, 2002, p. 62–88.

22. Jurevičiūtė, A. Generolas leitenantas Teodoras Daukantas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, t. 2. Sud. G. Surgailis. Vilnius, 2008, p. 97–107.

23. Kasparavičius, A. *Tarp politikos ir diplomatijos.* Vilnius, 2008.

24. Kilinskas, K. *Politikai su antpečiais: civilinės ir karinės valdžios sąveika tarpukario Lietuvoje.* Vilnius, 2022.

25. Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). *Karo archyvas*, t. 31, 2016, p. 31–86.

26. Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). Pabaiga. *Karo archyvas*, t. 32, 2017, p. 107–160.

27. Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). *Karo archyvas*, t. 26, 2011, p. 114–271.

28. Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, t. 28, 2013, p. 149–304.

29. Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937). *Karo archyvas*, t. 29, 2014, p. 33–66.

30. Senn, A. E. *The Great Powers Lithuania and the Vilna Question, 1920–1928*. Leiden, 1966.

31. Surgailis, G. Pirmasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas 1920–1940 m. *Karo archyvas*, t. 24, 2009, p. 55–115.

32. Surgailis, G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butėgeidžio pulkas*. Vilnius, 2021.

33. Surgailis, G. Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas pirmuoju veiklos laikotarpiu (1919–1926 m.). *Karo archyvas*, t. 27, 2012, p. 92–162.

34. Tamošaitis, M. Valstiečių liaudininkų požiūris į Lietuvos užsienio politiką (1926–1940 m.). *Istorija*, 2012, Nr. 88, p. 50–66.

35. Žalys, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, t. 1. Vilnius, 2007.

36. Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. I. Vilnius, 2018.

37. Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*, d. II. Vilnius, 2018.

Įteikta 1925 m. gegužės 14 d.

ACTIVITIES OF TEODORAS DAUKANTAS IN THE LITHUANIAN ARMY AND MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE (1922-1928)

Tautvydas KAŠIUBA,
*Institute of Baltic Region History and Archaeology
at Klaipėda University*

This article explores the career of Teodoras Daukantas in the Lithuanian Army and the Ministry of National Defence from 1922 to 1928. The article aims to shed light on Daukantas, a relatively understudied figure in Lithuanian interwar history, who held significant positions such as the Minister of National Defence and Chief of the Defence Staff. Despite not participating in the Lithuanian Wars of Independence and only arriving in Lithuania in 1922, Daukantas quickly rose to influential positions, contributing significantly to the country's defence and military organisation.

Upon his arrival in Lithuania, Daukantas started his career at the High Officers' Courses and later held various significant roles including the head of the Military Science Department. Daukantas served as Minister of National Defence in three different cabinets. His appointments, especially the first one in 1924, were marked by challenges due to his limited experience with land forces. Despite his reservations, he implemented some initiatives to strengthen Lithuania's military capabilities. He emphasized modernizing military equipment, addressing the obsolescence of World War I-era technology, and improving military infrastructure such as barracks and fortifications. He has addressed the threats posed by neighbouring countries, particularly Poland, and took steps to fortify the Klaipėda region against potential German aggression. Under his leadership, significant efforts were made to enhance the education and training of military personnel, including the establishment of preparatory courses for officers and the improvement of instructional standards. Daukantas advocated for the separation of the Ministry of National Defence's budget from the general state budget and implemented centralised procurement systems to improve financial

accountability and resource allocation.

The historiography of Daukantas includes mixed evaluations, with some viewing him as a significant contributor to Lithuania's military development, while others criticize his political manoeuvring and effectiveness. His tenure saw the balancing of military strengthening with political and economic constraints, reflecting the complex interwar period challenges Lithuania faced. Despite political and bureaucratic obstacles, his efforts left some lasting impact on the Lithuanian military and defence policies. This article utilizes various primary sources, including archival documents and personal memoirs, to construct a detailed narrative of Daukantas' contributions and challenges during his tenure in the Lithuanian military and government.